

MLÝNY A DALŠÍ STAVBY NA OPATOVICKÉM KANÁLU

Internet je celosvětová počítačová síť, která spojuje jednotlivé menší sítě pomocí sady protokolů IP. Název pochází z anglického slova *network* (sít'), podle něhož tradičně názvy amerických počítačových sítí končily „-net“, a mezinárodní (původně latinské) předpony inter- (mezi), vyjadřující, že internet propojil a vstřebal různé starší, dílčí, specializované, proprietární, nebo lokální sítě. Internet slouží k přenášení informací a poskytování mnoha služeb, jako jsou elektronická pošta, chat, www stránky, sdílení souborů, on-line hraní her, vyhledávání, katalog a další.

Stručně řečeno, internet je pro dnešního člověka v podstatě nevyčerpatelnou studnicí vědomostí, informací, služeb atd. Ale pozor, někdy i dezinformací a bohužel řada údajů není datována a většina jich je anonymní nikým nepodepsána.

Zadáte-li si na internetovém okénku Seznamu např. heslo „Opatovický kanál“, nebo jenom „obec Opatovice nad Labem“, vyhledávač vám okamžikem nabídne stovky okének s velice stručnými informacemi o těchto heslech. Budete-li věnovat hodně času jednotlivým informacím, potom zjistíte, že si takřka všechny v mnoha směrech odporují a nebo že jsou nepravdivé, ba dokonce neskutečné.

U všech hesel „Opatovický kanál“, je prakticky pokaždé uvedená jiná délka jeho řečiště, ba dokonce u některého hesla je délka kanálu uvedena trojčíslečným číslem, možná že autor opomněl uvést desetinnou čárku. Nevím, kdy a kým a čím byla poprvé, nebo naposledy délka Opatovického kanálu úředně změřena. Já jsem ji měřil v r. 2007 třikrát tachometrem a po určitých korekcích i odhadech jsem došel vždy k závěru, že jeho současná délka je přibližně 32,4 km (+ - 300 m) včetně jeho zkrácených úprav na jeho počátku v Opatovicích a na jeho konci v Semíně.

Zajímavý či nezajímavý údaj na internetových stránkách je také uváděný počet vodních mlýnů na tomto kanálu, který autoři uvádějí stejný (opisovaný) počet číslem 32. V daném případě by musel být postaven na kanálu mlýn na každém jeho kilometru, což je absurdní.

Rovněž uváděný důvod výstavby kanálu je v některých případech až směšný a technicky nemožný jako např. že kanál sloužil k plavení dřeva z Krkonoš do Kutné Hory apod. ?!

Také na celém internetu nenajdete obrázek Opatovického jezu, byť se jedná o důležitou a technickou památku nejen na labské cestě, ale i jako nejdůležitější součást Opatovického kanálu.

Všechny tyto nepravdy a polopravdy uveřejněné v tak významném médiu jakým internet bezesporu je, nás jako rodáky a patrioty Opatovic nutí, abychom alespoň opatovické občany a občany obcí, kterými kanál protéká, informovali o minulých stavbách na kanálu. Jde zejména o zaniklé mlýny a bývalé stavidlové výtoky doposud zachované a některé současné stavby jako jsou opravené a nebo nově zřízené mosty a akvadukty na řečišti.

Současně chceme čtenáře velice stručně seznámit s historií všech současných obcí jimiž kanál protéká, jakož i se současným heraldickým fenoménem, kterým v poslední době prošla takřka všechna města a obce, která si pořídila městské vlajky a znaky. Všechny tyto informace jsme čerpali z internetových stránek jednotlivých obcí. Pokud jde o údaje o stavbách na kanálu, využili jsme jednak osobních znalostí, údajů z kronik zájmových obcí, jakož i archiválií Okresního archivu v Pardubicích.¹ O spolupráci v získávání informací o stavbách na kanálu jsme požádali všechny obce, ne však u všech byla spolupráce úspěšná.

Nyní několik údajů o Opatovickém kanálu z internetových stránek:

<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/309429-opatovice-nad-labem-ves-t>

Z obce Opatovice vede »opatovická stoka« čili kanál nebo průplav« k Bohdanči a pod Semínem vtéká do Labe. Na stoce, 15,7 km dlouhé, postaveno několik mlýnů.

<http://www.spsdusni.cz/index.php?rubrika=h>

Opatovický kanál je dlouhý 34 km, vede od Opatovic pod město Přelouč, kde ústí do řeky Labe. Toto význačné dílo vodního stavitelství z let 1498 - 1514 napájelo až 250 rybníků a sloužilo k dopravě dřeva z krkonošských lesů do stříbrných dolů Kutné Hory. Kanál slouží dodnes, např. elektrárně v Opatovicích.

Mgr. Růžena Řezáčová, profesorka školy, Střední průmyslová škola stavební, Dušní 17110 00 Praha 1

---

¹ Technické podrobnosti a historii Opatovického kanálu i opatovických mlýnů nebudeme v této publikaci zveřejňovat, protože jsme to již učinili dříve v těchto publikacích:

- a) Opatovická encyklopedie
- b) Opatovické vodní mlýny
- c) Opatovický kanál dřívě a nyní
- d) Sborník KPH OP a PO č.1/06 (Opatovický.kanál)
- e) Opatovický poutník
- f) Opatovický labský jez a hradecká luka
- g) Přivaděč do EOP a písničky
- h) Papírna a Morávkovy mlýny

Většinu těchto publikací je možno si vypůjčit v Obecní knihovně v Opatovicích n.L.

<http://www.pardubice.cz/xbuilder.php?xb1=PceKam&PHPSESSID=9406e70be90f1cd a97df6d57d047e7>

Výjimečné technické dílo budované postupně na konci 15. století za vlády Viléma z Pernštejna. V délce 34 km vede vodu z Labe u Opatovic přes Čeperku, Podůlšany, Staré Ždánice, Bohdaneč, Břehy a Semín zpět do Labe. Napájel největší soudobou soustavu rybníků v Čechách. Kanál tvořil páteř systému, který vodu přiváděl, ale současně krajinu na jiných místech odvodňoval. U Opatovic reguloval přítok vody jez na Labi. Vysokou technickou úroveň ukazují také kanály vedené ve dvou úrovních nad sebou na okraji obce Opatovice. Na jeho toku bylo postaveno 32 mlýnů² a vodní elektrárna v obci Břehy.

<http://www.chmi.cz/HK/OH/hpomery>.

Z řeky odbočuje řada náhonů dříve používaných k zásobování dnes již ze značné části zrušených rybníků. Nejdelší a nejznámější je Opatovický kanál, který z Labe odbočuje vpravo nad Opatovicemi a zpět do něj ústí u Semína, je celkem dlouhý 30 km. Byl původně zřízen v 16. století pro napájení rybníků, nyní je využíván k zásobování užitkovou vodou (zemědělství, energetika, průmysl).

Zpracovala: RNDr. Eugenie Hančarová,

Jedna z turistických značek na cyklostezce podél Opatovického kanálu.

http://www.tiscali.cz/leto/leto_center.html. Tiscali-Kateřina Mikulcová

² F.-K.Rosúlek ve svém místopisu PARDUBICKO-HOLICKO a PŘELOU4SKO, díl III., z roku 1909 na str.371 cituje, že na Opatovickém kanálu bylo vystavěno 32 mlýnských složení. A tak se stalo, že řada autorů toto číslo z neznalosti opsala, ale také přepsala nikoliv na počet mlýnských složení, ale nesprávně na počet mlýnů, což je zásadní technická nepravda.

Trasa opatovického kanálu sleduje původní labské koryto. Roku 1498 Vilém z Pernštejna získal většinu místních pozemků do dědičného držení a to rozhodlo o dobudování a rozšíření tohoto nákladného vodního díla. Na stavbě se podílel i tehdy proslulý rybníkář Kunát mladší z Dobřenic – učitel proslulého rožmberského rybníkáře Štěpánka Netolického. Kanál byl téměř 35 km dlouhý (dnes je zkrácen na cca 33 km) s průměrnou hloubkou 1,5 m a šíří mezi 6 až 8 metry. Tok kanálu bylo možno uzavřít stavidly a jeho vodní hladinu reguloval i mohutný labský jez.

Mimo tolik potřebné vody pro perněštejnské rybníky kanál poskytoval i akumulovanou vodní energii pro 32 mlýnů. Po vysušení zdejších rybníků v 1. polovině 19. století kanál začal sloužit i jako **dopravní spojnice** a závlaha. V letech 1956 – 1960 byla v Opatovicích vybudována tepelná elektrárna a kanál získal další funkci, když do elektrárny začal dodávat vodu pro chlazení. Ve stejnou dobu zanikla většina zdejších mlýnů a kanál se stal postupně hlavně vyhledávaným turistickým a vodáckým cílem. Jeho břehy skýtají útočiště mnohým vzácným živočišným a rostlinným druhům. Dnes je opatovický kanál kulturní památkou, jeho největší zvláštností je akvadukt u obce Semín, mimoúrovňové křížení kanálu s potokem Sopreč.

HISTORICKÉ DOKUMENTY O KANÁLU

Výpis z Vodní knihy pro Opatovický náhon, poř.číslo 199.³

Opatovický hlavní náhon ve vlastnictví velkostatku pardubického k napájení rybníků a k hnaní strojů u tohoto náhona založených mlýnů.

Tento náhon se napájí vodou Opatovickým splavem a počíná v pravém břehu a pozůstává s následujícími oddělení:

- a) Náhon při katastrální obci Březhrad parc. Nr 701 pr.970“ a dále v okrese obce Opatovic nL po hlavní stavidlo parc.1026 pr.917“.

V tomto pramenu nacházejí se pod náhon vedené dvě velké dubové trouby, které deštivou a z náhona přes pravý břeh vylitou vodu z luk na pravém břehu pod levý břeh a dále až do Labe vyvádějí.

Po vodě kus dále nachází se stavidlo pro náhon Opatovickému mlýnu čís.48, který parc. Nr.1627 o obsahu 1 Jit.971“ obnáší, který to stavidlo dle dne 9.zář 1796 od

---

³ Tento výpis není pořízen z originálu Vodní knihy, nýbrž již z jejího opisu pořízeného 24.6.1931 psaného již na psacím stroji a kterýžto výpis je uložen ve SOA v Pardubicích. Jde o výpis ze staré vodní knihy.

tehdejšího vodního stavitele Václava Dolečka sesazeného a zemskému stavitelnímu ředitelství zasláného výkazu 1° 3' 3 1/2" široký jest a nad prahem obyčejně 4' 4" výšky vody obnáší.

Dále po vodě jest stavidlo pro bývalou papírnu nyní obytný mlýn Nr 43, který dle řečeného výkazu 1° 4' 4 1/2" šířky čísla. Na to přijdou hlavní stavidla o náhonu, který a sice prostřední 5' 8" a každé postranní 5' 6" široké jsou.

Od těchto hlavních stavidel běží náhon skrze a okolo vesnice Opatovic až po hranice katastru obce Čeperka, který co náhon parc. Nr 1624 o 8mi jitr. 468 obnáší. V tomto pramenu nachází se stavidlo za farou na parc. Nr. 212, které ve světlosti 4' 8 1/2" široký čítá a k tomu zařízení jest by při velkém návalu vody k uvarování přelévání břehu voda z náhonu kluby se propustila.

- b) Od Opatovické obecní hranice běží kanál k západní straně v okrese obce Čeperka co parc.čís.428 pr. 3 Ji 862". V tomto pramenu na východním konci vesnice Čeperka nachází se stavidlo s dvěma okenicemi jedna 3' 7" druhá 3' 4 1/2" široká, kterými se voda 10 1/2" vysoko napájení rybníku Čeperka parc. 303 pr. 1000 jit. Pak rybníku Jezero u vsi Pohránova parc.č.55 pr.117 jit.534 a rybníka Semtína parc. Nr.189 per. 276 Jit.297" a sice příkopy parc.č.227 u Čeperky pr 1 Jit.625 parc.257 u obce Pohránova per 212 a parc.č.335 336 per. 1 J 148 u Stěblově.
- c) Od Čeperky obecní hranice běží náhon k západní straně okres obce Podůlšan až k hranicím obce Ždánic, který parc. Nr.255, 257, 256 v obnosu 4 J 731 obnáší a žádnými stavidly opatřen není.
- d) Od Podůlšanské obecní hranice běží náhon k západní straně okresu obci Ždánice až po hranice obce Dolan obnášejí parc. Nr. 594, 595, 596 a 597 o obnosu 4 Jit. 186.

V tomto pramenu nachází se obilní mlýn čp.58 ve Ždánicích který 5 otvor žlabových obnáší a sice pro melivo 1 otvor 3 9 1/2" a druhý otvor 3' 11" široký pak jalové žlaby, 11" a dvě stavidla každý 3' 1" široký. V levém břehu tohoto náhona a mlýna nachází stavidlo s dvěma okenicemi jedno 4' 5" druhé 4' 7 1/2" široké v kterýžto práh 9" níže než u mlýna leží a kterým okenicemi se voda obyčejně 2' 3" vysoko běžeti nechá.

To stavidlo vede vodu do rybníka Oplatila, který parc.č. 165 pr. 649 Jit. 446 obnáší a sice při obce Stěbklová a z toho rybníka se voda pouští do spodního rybníka Rozkoš parc.č.1711 pr 581 jit. 1445 při obci Bohdaneč a sice příkopem parc. Nr.2158. Dále jest nade mlýnem pod levým břehem založený pramen rour dřevěných 3" ve světlosti, který vodu do dvora velkostatku odvádějí.

- e) Od Ždánické obecní hranice leží náhon k západní straně okresu obce Dolan až po Bohdanečské obecní hranice, kterýžto pramen pr. 669, 670 a 671 pr 1 J 402 obnáší.
- f) Po dolanské hranice leží náhon okresem obce Bohdaneč až po okresní hranice obce Neratov obnášejí parc. 2159 a 2168 o obsahu 7 Jit. 157“ sáhů. V tomto pramenu nachází se stavidlo k napájení rybníka bohdanečského s jednou okenicí 4 3“ široké, přes který voda obyčejně 1‘ vysoko přes práh se propouští a náhonem parc.č.495,497 a 498 do rybníka bohdanečského se napouští, kterýžto rybník parc.1839-1873 a 1876 v obnosu 604 Jit.230 obsahuje

Dále ležejí s levém břehu náhona dva prameny dřevěných trub 3 ve světlosti kterými se voda náhona do města Bohdanče pro obecní potřebu vede. Dále po vodě ležejí dva mlýny na tom náhoně proti sobě a sice mlýn č.146 na pravém a jemu naproti mlýn čís.147 na levém břehu kterým čtyři mlýny bez stavidla každý 3 1 3 4“ široký, 4 každý 2 5“ široký, jalový žlab 5 1“ široký jest.

Dále po vodě nacházejí se sádka velkostatku na levém břehu a proti takovým rybník Nadýmač na pravém břehu, kterýžto rybník parc.č. 1863, 1865 a 1870 a 26 jit. 1375 obnáší, který rybník troubou 119 dlouhou 10“ světlou a druhou troubou 11“ se sádkami spojeny jsou a prohánění sádek vodou z tohoto rybníka slouží.

Při dolním konci sádek nachází se trouba, nazvaná útrata 2 1“ široká 1 5“ vysoká se stavidlem, kterou se voda zbytečná náhonem parc. 2153 pr. 2 Jit. 1090 ke mlýnu v Černé propouští an mlynář od pamětných časů jen zbytečnou vodu z náhonu obdrží.

- g) V bohdanečské obecní hranici leží náhon okresem obce Neratova až k obecní hranici od Přelovic obnáší parc.503,505,506 a 507 o obsahu 3 Jit. 196. V tomto pramenu se nachází u parc. Nr. 504 ve spod kanálu trouba dřevěná 1 1“ široká 14“ vysoká a stavidlem opatřená kteroužto troubou se voda z náhonu příkopem Nr. 504 pr. 1 Jit. 453“ dle postačitelosti na mlýn v Živanicích pouští.
- h) Od Neratovské obecní hranice běží náhon k západní straně okresem obce Přelovic od parc. Nr.520 v obnosu 4 Jit.273.
- i) Od přelovické hranice běží náhon co parc. Nr.611 por. 3 Jit. 1466 okresem obce Lohenic.
- j) Od lohenické obecní hranice běží náhon k okresu obce Břehy co parc. Nr.858,859-860-861 v obnosu 6 Jit. 1339.

V tomto pramenu nad Vejrovským mlýnem Nr. 32 pozůstávalo dříve stavidlo 3 široké k nahánění rybníka

Nadýmač, Sopřeč a Žernov v obnosu 25 Jit. 1057 na parc. 302,303,304, 305 a 306 u Břehů per. 163 Jit. 433, pak parc. 309,317 a 318 zas u břehu a 332 a břehu u Sopřeče. Též pozůstávalo dříve u těchto stavidel také 2 stavidla parc. Vejrovský mlýn každý 3'6" široké.

Doleji po vodě nachází se Vejrovský mlýn 32 stavidly parc. Nr. 40,41 a 42, který čtyři mlýnské složení 1 přístrkovací jahelkou a pilu obnášel a následovními stavidly opatřen byl jalový žlab 3'7" široký spodní troubou 2' světlou, jeden žlab 2' 2" široký
jeden žlab 2' 5 ½ široký
jeden žlab 2' 3 ½ široký
jeden žlab 2' 5 ½ široký
jeden žlab 2' 6 ½ široký
jeden žlab pro pilu 2' 8" široký
kola jsou průřezem 9'6" velká.

Dále pod mlýnem nachází se náhon trouba se stavidlem 2'4" široká 1'6" vysoká k odvedení vody z náhonu.

- k) Od hranice obce Břehů leží náhon k západní straně okresu obce Semína a padá takovým zpátký do Labe.

Takový obnáší parc. N 819 a 820 v obnosu u par. 9 Jit. 868. V tomto pramenu nacházejí se následovní zařízení:

Při parc. Nr. 701 nacházejí se pod dnem náhonu dvě dřevěné trouby, která voda jež z rybníka Sopřeč, Žernov a Semín odchází na druhou stranu náhona až do Labe převádějí.

Dále k západu nachází se v pravém břehu náhona dřevěná trouba 1'1 1/2" široká, 9" vysoká při parc.č.648 a 649, která vodu z náhona až k císař. Hřebčinci v Kladrubech přivádí.

Dále k západu ve vsi Semín nachází se na stavební parcele 21 vodárna velkostatku s jedním kolem a jalovým žlabem každý 3'6" široké, která nabírajícím kolem vodu dvěma prameny trub do pivovaru a do vinopalny žene. Zase dále k západní straně nachází se obilní mlýn Nr. 33, který se 4 složeními pro melivo a přístrkovací pilou a jahelkou zařízený byl a 4 žlaby v šířce od 2'2", 2'3", 2'2" a 2' obnáší.

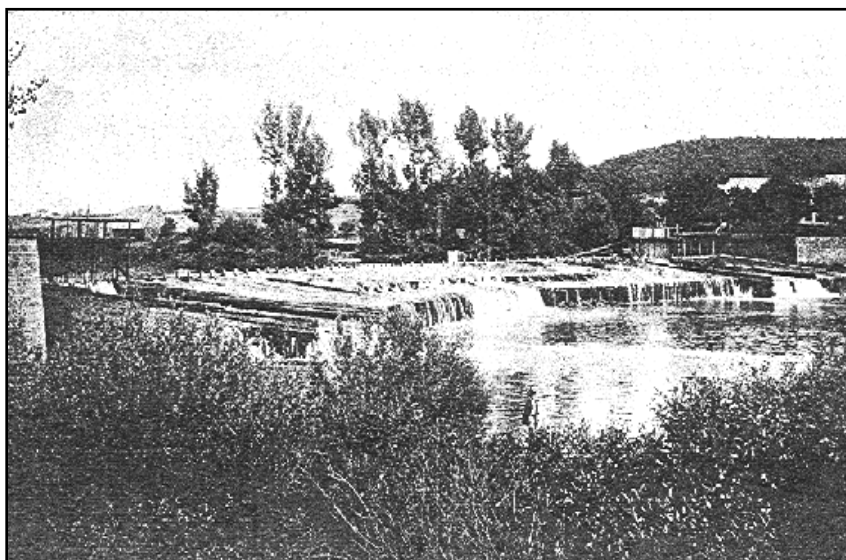
Konečně se připomíná, že dle nařízení c.k. krajského úřadu dne 26.února 1842 Nr 2345, 23.září 1843 Nr. 12.108 a 26.listopadu 1849 Nr. 16.635 ustanoveno bylo, že vytahování a spouštění všech stavidel na tomto opatovickém náhoně jenom služebníkům velkostatku přísluší, proto také při rozmanitosti a obtížných poměrů vodních tohoto náhona a stavidel cejchy pozůstávati nemůžou a že ku uvarování svémocného tažení a spouštění stavidel takový zámek opatřený a klíče v rukou podřízených služebníků velkostatku uschovány býti mají, kterážto ustanovení také v cestě rekursu gubernál. Rozhodem dne 9.září 1843

Nr. 50457 a 20.června 1844 Nr. 32605 pak rozhodem zemského presidia dne 18.listopadu 1849 se schválilo.

Dalším a zřejmě i posledním je dokument o Opatovickém kanálu sepsaným ing. Jindřichem Šimanem,⁴ úř.aut.civ.inženýrem pro kult.techniku a civ. geometrem v Třeboni, v červnu 1943.

V tomto dokumentu včetně mapy Opatovického kanálu jsou popsána všechna odběrná místa vody, jejího množství, tj. jednotlivá stavidla, průtoky, odpary s průsaky i počty mlýnů včetně vodních kol a turbín. Dále je uvedena kilometráž jednotlivých staveb a zařízení na kanálu.⁵

Tuto kilometráž jsme použili v této publikaci a jako taková je uvedena pod následujícími obrázky různých staveb dříve i v současnosti na celém kanálu.

Opatovický labský jez v roce 1896 – autor neznámý.

Kilometráž dle vodáků:⁶

0.0 odbočení z Labe vp na r.km 152.6 - ■stavidlo !!! - přenést vp

---

⁴ Tento dokument je uložen v archivu Povodí Labe a.s. Hradec Králové, závod Pardubice.

⁵ Od této Šimanovy kilometráže je třeba dnes vždy odečíst cca 800m vzhledem k přestavbě kanálu v Opatovicích v 50.letech 20.stol.

⁶ Tyto údaje byly převzaty z internetových stránek vodáckých klubů.

- 50m
- 1.2 dvě ramena, průjezdné pravé (levé rameno, kde je ihned most a za ním nebezpečný jez, se vrací zpět do Labe!) + 200m **II**_s nízký !!
- 1.5 † **■**stavidlo - pozor na vývar pod jezem! **♠** *Opatovice n.L.* 1.5km vp **†**
- 1.8 **II**_s **Opatovice n.L.** vp **⊗** **×** **♠** **♠**
- 2.1 **II**_s + 700m **II**_c
- 3.3 **II**_s [37] + 400m **II**_ž
- 3.8 **■**stavidlo - zbytky **≈**
- 3.9 **II**_s [37] **†**
- 5.2 **II**_s **Čeperka** vp vl
- 5.4 **II**_p **II**_ž [031] **♠** *Čeperka* 100m vl + 200m **II**_p **II**_c
- 6.4 **II**_p + 900m **II**_c
- 7.8 **II**_s **Podúšany** vp **⊗** vl
- 9.6 † **II**_s **■****Ždánice** vp
- 10.2 **II**_s [33]
- 11.7 **II**_s **Dolany** 1km vp
- 14.5 **II**_c
- 16.4 **■** † **II**_s [36] **Lázně Bohdaneč** vl **⊗** **×** **⊗** **♠** **♠** **†**
- 17.1 ú. **Černská strouha** vl. + 200m **II**_c, T kemp *Cellisto* vl
- 18.0 **II**_s **Neratov** vp + 500m **II**_c
- 20.3 **II**_c **Přelovice** 500m vp
- 22.1 **II**_s [33] **Živanice** 1.5km vl
- 24.4 **II**_s [33]
- 24.6 † **■**v 1.3m X N vp
- 25.2 **■** † v 3.5m MVE vl **II**_c **Výrov** vl **×** **Břehy** 500m vl **×**, T kemp *Buňkov* 500m vl
- 26.9 **II**_s **Břehy** 1 km vl, zužování koryta
- 27.8 **II**_p
- 29.3 **II**akvadukt dále několik **II**_p - nízký !!

30.3 ■ N vp

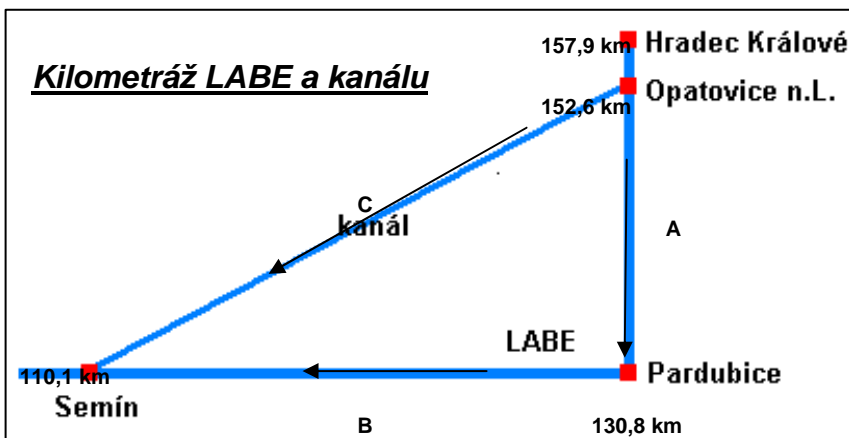
30.9]s Semín vp vl 0 古

31.1 † ■]s →■

32.0 ■ X !! ústí do Labe na ř.km 110.1

Celkem 32 mostů]⁷

10 překážek (stavidla, mlýny, jezy) ■

$$c^2 = a^2 + b^2$$

$$c = \sqrt{a^2 + b^2}$$

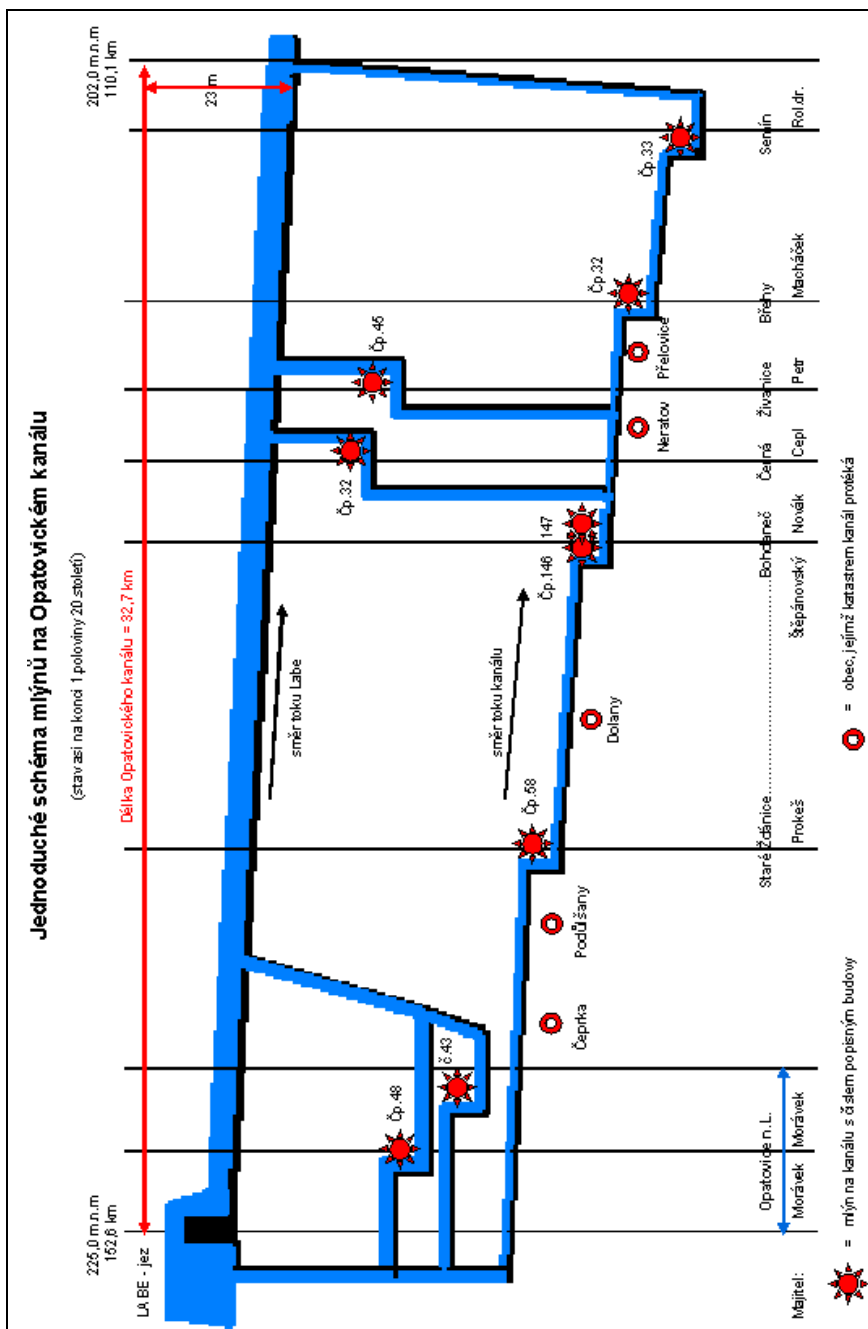
$$c = 30,06 \text{ km} = \text{délka Opatovického kanálu (!?)}$$

$$A = 21,8 \text{ km}$$

$$B = 20,7 \text{ km}$$

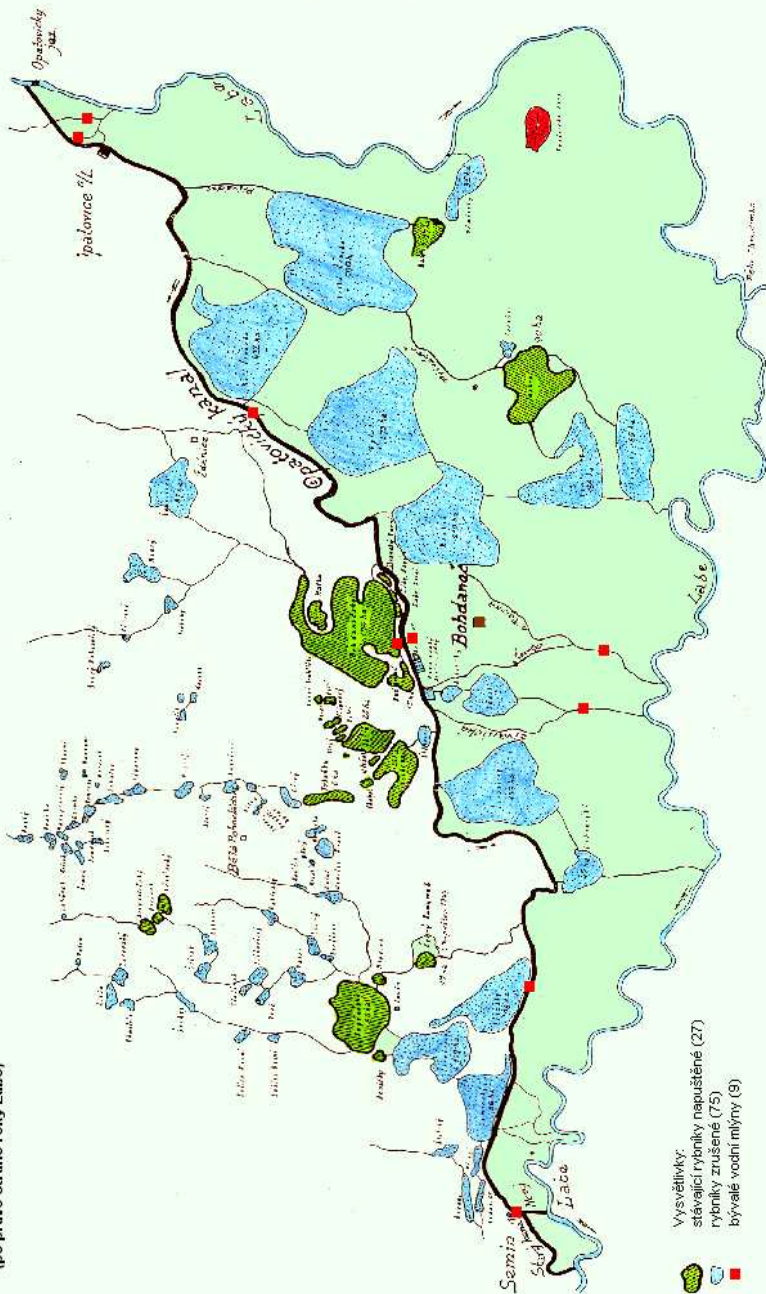
Tento ryze teoretický modelový výpočet nutno tolerovat, protože tok Labe i kanálu netvoří zcela rovné strany pravoúhlého trojúhelníku, ale řadu oblouků-křivek.

⁷ Tyto údaje již dnes nejsou aktuální, protože v současné době se v opatovickém katastru staví obří dálniční mimoúrovňová křižovatka, pod kterou protéká Opatovický kanál a tak na něm zakrátko přibudou další čtyři mosty.

MAPA RYBNÍKŮ BÝVALÉHO PANSTVÍ PARDUBICE

(po pravé straně řeky Labe)

- Vysvětlivky:
  - stávající rybníky napouštěné (27)
  - rybníky zrušené (75)
  - bývalé vodní mlýny (9)

Jaký počet mlýnů vzal za své v celé republice

rok   počet mlýnů

1925	11 600
1935	9 183
1946	6 391
1955	1 099
1989	44
1999	100

MLÝNY NA OPATOVICKÉM KANÁLU⁸

OBCE	1	2	3	4	5	6	7
	Opatovice	Ždánie	Bohdaneč	Černá	Živanice	Břehy	Semín
počet mlýnů	2	1	2	1	1	1	1
počet vod.kol	4	6	4	2	2	5	5
kilome- tráž	1 – 1,3 km	9,7 km	16,7 km	17,5 km	18,2 km	25,7 km	31,6 km
majitelé	Morávek	Prokeš	Novák- Štěpanov.	Cepl	Petr	Machá ček	rol.dru žst.
rozdíl hladin	3 m	2,2 m	1,4 m	2,7 m	1,4 m	5,3 m	3,8 m
průtok vody	3,17 m ³	3,1 m ³	1,63 m ³	0,7 m ³	0,42 m ³	1,14 m ³	1,1 m ³

Rekapitulace a poznámky:

- počet mlýnů poháněných vodou z Opatovického kanálu byl 9, z toho 4 mlýny vodu již zpět do kanálu nevracely,
- všech 9 mlýnů mělo celkem 28 vodních kol včetně kol pohánějících pily, počet kol zpravidla mimo pily, vyjadřoval i počet mlýnských složení⁹, v pozdější době, kdy byly vynalezeny transmisy, mohlo jedno vodní kolo pohánět více mlýnských složení,
- všechny mlýny byly zpočátku dřevěné, byly vystavěné krátce po zprovoznění kanálu a byly v panském držení. Až mnohem později od 17.stol. se dostávaly do soukromého majetku a byly přestavovány na

⁸ Tabulkové údaje jsou z přelomu 19.-20.st.

⁹ Mlýnské složení je technologické strojní zařízení ve mlýně, které přeměňuje obilní zrno na mouku nebo podobnou poživatinu.

kamenné a postupně modernizovány. Všechny mlýny na kanálu v různých údobích byly zachváceny požárem,

- Opatovický kanál byl vystavěn zásadně pro napájení rybníční soustavy, výstavba mlýnů byla až sekundární a kanál nikdy nesloužil pro plavení dřeva.

Základní technické údaje Opatovického kanálu:¹⁰

- výška hladiny u jezu v Opatovicích: 225,0 m.n.m.
- výška hladiny původního ústí do slepého ramene Labe: 206,9 m.n.m.
- původní výškový rozdíl: 18,1 m
- původní spád hladiny (po odečtení výšky jezů): 2,72 m
- výška hladiny dnešního ústí do Labe: 202,0 m.n.m.
- dnešní výškový rozdíl: 23 m
- dnešní spád hladiny (po odečtení výšky jezů): 7,62 m
- výškový rozdíl původního toku kanálu od vtoku do ústí: 18,1 m
- původní délka toku: 34,42 km (k ústí do slepého ramene Labe 32,18 km)
- dnešní délka toku: 32,69 km
- šířka toku: nejvíce 15 m (u vtoku), nejméně 2,5 m (u ústí do Labe)
- průměrná hloubka: 1,5 m.

Vlastnictví zdroje energie a vyšší životní úroveň umožňovala mlynářům zavadět do mlýnů technické novinky mezi prvními v okolí.

Mlynáři byli na své řemeslo hrdí a byli uznávanými a ctěnými osobnostmi. Často měli výsadní práva v životě vesnice, například zvláštní lavice v kostele, či vlastní stůl v hostinci. Pro místní obyvatelstvo byli důležití především kvůli zpracovávání hlavního zdroje potravin. Mlynář nebyl jen obyčejný řemeslník, musel ovládat více profesí zároveň. Součástí jeho umu byla nejen znalost zpracování obilí, ale také vodních a přírodních poměrů, strojnictví, sekernictví, sedlářství, kamenictví, kovářství a v neposlední řadě ekonomiky. Z toho vyplývá, že měli široké vzdělání z mnoha oborů a v průměru převyšovali ostatní obyvatele vesnice. Patřili k vesnické inteligenci společně s učitelem a knězem. Mlýny bývaly často místem, kde se tato skupina lidí scházela. Velký význam to mělo především v době národního obrození. Být mlynářem však přinášelo i mnohá úskalí. Byly to například časté úrazy, především rukou, a vyšší náchylnost k nemocem kvůli velké vlhkosti a neustálé přítomnosti prachu při práci. Mnoho nebezpečí hrozilo také při požáru či povodni, které se mlýnům nevyhýbaly.

---

¹⁰ Převzato z brožury: VI.Lemberk a Petr Vorel: Opatovický kanál, stavebně-historický, technický a přírodní klenot Pardubicka, Pardubice 1999.

Na výrobních štítcích mlýnských strojů a pozdějších vodních turbin se objevovala zejména jména firem:

- a) Julius Hübner & Karl Opitz, Pardubice, ¹¹
- b) Josefa Prokopa synové, Pardubice a
- c) bratři Machaňové, Pardubice.

Kateřina Hübnerová, rozená Šanderová

Julius Hübner, nar.1840, + 1903

KMS Březhrad
Hradec Králové

Svátek má Xenie 04324

Novinky | Historie Březhradu | KMS Březhrad | Rozvojové lokality | Dotazy a připomínky | Zápisy

Roku 1227 začínají první písemné zmínky o Březhradu. Tato vesnice byla koupená pro klášter Opatovický. Leží v lučinaté krajině u jižní hranice královéhradeckého okresu při náhoně, který se pod ní vlevá do Labe a při trati dráhy, která vede z Pardubic do Hradce Králové v nadmořské výšce 225m.

Roku 1228 se Březhrad jmenoval prý Lhota Březhrad. Podle jednoho z pramenů se jméno Březhrad jež mělo se psát Břehhrad, značilo ves založenou na místě, kde byl břeh Labe ohražen proti

¹¹ Obrázky manželů Hübnerových pro tuto publikaci laskavě poskytla Dr.Marie Lund-Šanderová z Austrálie. Nutno na tomto místě poznamenat, že paní Kateřina pocházela z Opatovic a oba manželé poskytli finance na zhotovení mozaikových oken ve zdejší kostele sv.Vavřince.

vodním zátopám. V 15 stol. vyskytuje se již nynější název, v 16 stol. a ještě roku 1722 vedle názvu Březhrad užívá se též názvu Přehradí, což značí ves položenou před hrází. Další pramen tvrdí, že původní tvar zněl nejspíše Břežhrad od celého jména Břízův hrad.

Roku 1228 dovolil král Václav I. opatovi kláštera opatovického a spolubratřím, aby mohli založit na pozemcích ves Lhotu řečenou Březhrad a na louce blízko ní mlýn, který prý stával nepochybně na potoku stěžerském. Březhradem vedla asi již od doby předhistorické stezka, která spojovala nynější Hradec Králové s nynějšími Pardubicemi.

Když roku 1421 klášter opatovický byl vypálen a mniši benediktýni jej opustili, byly jeho statky rozchváčeny. Březhradu se zmocnili Hradečtí.

Až do roku 1530 vystřídala ves řadu majitelů. Tehdy ji zakoupilo město Hradec Králové, ale také jen nakrátko, neboť po roce 1547, kdy byla konfiskována, dostala se do vlastnictví Jana z Pernštejna. Od něj ji zase Hradec Králové roku 1548 koupil zpět. Ve vlastnictví města zůstala až do roku 1848.

Roku 1801 mlýn v Březhradě, který vznikl po založení Březhradského rybníku v době neznámé, náležel Janu Morávkovi, který jej prodal Josefu Duškovi. Ten byl jeho majitelem již roku 1805.

Roku 1816 bylo v Březhradě 24 domů, 131 obyvatel, hospoda a hájovna.

Roku 1836 mlela se v mlýně cikorka.

Roku 1849 přestal být Březhrad poddanou obcí panství hradeckého a stal se samostatnou obcí politickou.

Roku 1860 byl mlýn znovu postaven, z něhož vichřice téhož roku odnesla střechu.

Roku 1870 byla mlynářem Fr. Grégrem zřízena soukromá škola, která později byla zakázána. Potom chodily děti do školy v Opatovicích. Obec byla i součástí opatovické farnosti.

Roku 1878 byla otevřena jednotřídní škola v nové budově, postavené roku 1877.

V roce 1976 rozhodnutím Okresního národního výboru v Hradci Králové byla tato obec připojena k městu Hradec Králové a je tomu tak podnes.

Stručná historie obce Vysoká nad Labem

- * Když se vrátíme hodně zpět, a to do doby kamenné, ta nám říká, že tady bylo hojně močálů.
- * Mladší doba kamenná uvádí, že zde byli lidé cestovní, a to v 5. století.
- * Nejstarší údaje o Vysoké jsou z roku 1073. Stejně stáří mají Osice, Osičky, Libčany a Lodín.
- * Vysoká měla 6 usedlostí.
- * Milíř daroval pan Lhota, a proto „Podlesí“ se jmenovalo „Lhotka“ bylo tam 7 domů. Na Milíři se pálilo dřevěné uhlí.
- * V roce 1080 byla „Tvrz“ na Podzámčí.
- * V roce 1086 jsme patřili k Opatovicím.
- * V roce 1421 husitský hejtman klášter zapálil (Staré pověsti české). Psáno je, že byl nejbohatším klášterem v Čechách.
- * V roce 1436 byla bitva na „Chváleňáku“, kde padl Vilém Kostka z Postupic. Směrem k lesu je Kalousovo pole zvané na „hřbitůvku“, kde je pochováno mnoho vojáků.
- * V roce 1563 bylo ve Vysoké 36 čísel a 1047 korců polí a obděláváno jen 222.
- * Poznatky o Vysoké jsou již v roce 1494.
- * V roce 1535 byla Vysoká odtržena od Opatovic a tím nastala změna hřbitova. Další náš hřbitov byl na „Zámečku“.
- * V roce 1798 byla postavena škola dřevěná. 25 let učil děti švec Štěrbá.
- * V roce 1869 byla postavena škola zděná.
- * V roce 1981 – 2 byla škola zrušena. * Roku 1874 byla postavena zvonička.
- * Roku 1783 obnoven splav
- * Roku 1887 byl udělán vodovod z lesa.
- * Roku 1899 postaven hřbitov ve Vysoké nad Labem.
- * Roku 1886 byl založen spolek hasičů.
- * Roku 1883 postaven most.
- * Silnice Hradec Králové – Bukovina. V naší obci byla robota v roce 1404 a zrušena byla v roce 1848. Naše silnice byla tzv. Vídeňská, neboť po ní jezdili potažní robotníci do Vídně. Roční robota potažní byla 4 dny a 16 dní roboty ruční.

Obě obce, Březhrad a Vysokou nad Labem, jsme do publikace o kanálu nezařadili omylem, ale proto, že jsou s ním bytostně spojené. Obě obce v dobách opatovického kláštera byly jeho součástí a tedy majetkem. A v této době byly u zrodu, když za klášterní doby kanál vznikl. O něco později, když kanál v současné podobě začal stavět Vilém z Pernštejna a potřeboval na labském toku vybudovat jez pro

vzednutí vody, která by napájela kanál, tak toto místo již nepatřilo katastrálně panu Vilémovi, nýbrž Hradeckým. Proto s nimi uzavřel dohodu nebo snad obchod, čímž mu hradečtí páni na svém území dovolili postavit dřevěný jez a pan Vilém na oplátku jim daroval nějaký kámen z Kunětické Hory na dlažbu ve městě.

Letecký snímek Opatovického labského jezu.¹²

V současné době kamenný jez stojí o něco výše proti vodě než stál původní dřevěný, nepatří do území Pardubického kraje, nýbrž celý stojí na území Hradeckého kraje a to tak, že levý břeh je v katastrálním území obce Vysoké nad Labem, která do roku 1951 patřila do pardubického okresu a pravý břeh patří bývalému katastrálnímu území obce Březhrad, která se však v roce 1976 sloučila a je součástí města Hradce Králové.

V 50. letech 20. stol. v důsledku výstavby tepelné elektrárny v Opatovicích bylo původní koryto Opatovického kanálu v nadjezí zrušeno v důsledku výstavby malé vodní elektrárny (na obrázku vlevo) a nové koryto jako přivaděč chladící vody do EOP bylo vystavěno souběžně s původním kanálem v délce asi 800 m, poté uhnulo k jihu a přetlo původní koryto kanálu. V tomto místě bylo původní koryto kanálu zasypano a dnes tvoří slepé rameno.

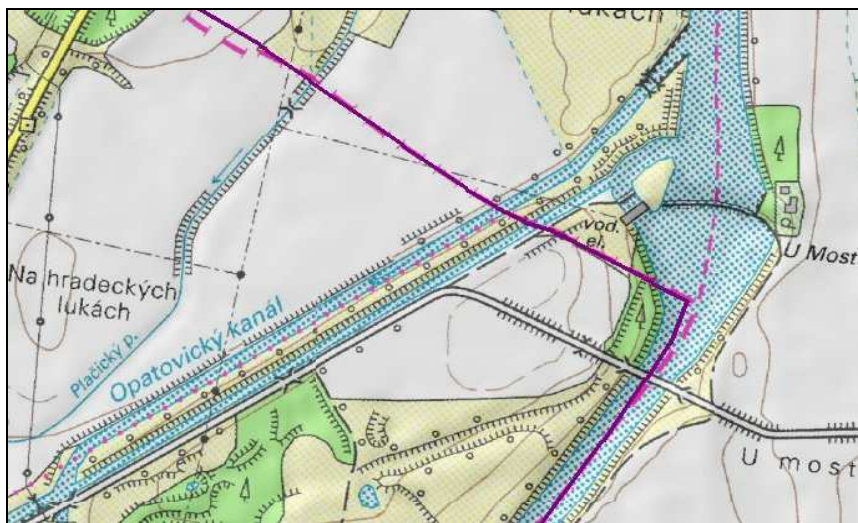
---

¹² Všechny letecké snímky uveřejněné v této publikaci byly po upravení převzaty z internetových stránek „Seznam – Mapy CZ.“ Foto asi v roce 2006.

Od tohoto místa pokračuje směrem k jihu přivaděč chladicí vody a z jeho pravého břehu dále k západu pokračuje původní koryto Opatovického kanálu až ke Ždánickým stavidlům, u kterých rovněž uhybá k jihu přes celou obec.

Současný nulový kilometr Opatovického kanálu odbočujícího z přivaděče.

Mapa změn a hranic na počátku Opatovického kanálu a přivaděče.

Současný Opatovický jez, po většinu roku suchý, protože vodu odebírá přivaděč do EOP a dále malá vodní elektrárna na obr. vlevo. Foto J.Chudý.

Slepý a zameřující se Opatovický kanál, foto J.Půlpán 18.4.2008.

Historie Opatovic nad Labem¹³

Opatovice nad Labem tvoří dnes s obcí Pohřebačka jeden správní celek s více než dvěma tisíci obyvatel. Archeologické průzkumy, které zde byly v minulých desetiletích prováděny, potvrdily, že mírné podnebí a úrodné okolí řeky Labe jižně od Hradce Králové, využívali naši dávní předkové mnoho desítek století před námi.

První písemná zmínka o obci Opatovice se váže k roku 1073 a to v zakládací listině benediktinského kláštera, který kdysi stával v severovýchodní části katastru obce Opatovice. Sama zakládací listina je falzem z poloviny 12.století a nyní je uložena v Hornorakouském zemském archivu v Linci. Termín falzum však automaticky neznamená, že věci poznamenané v listině jsou falešné. Dle odborné literatury falzum může být pozdější zapsání nějaké ústní dohody pro její větší pevnost a průkaznost. Rok 1073 je dodnes velmi sporný, byl tento rok založen samotný klášter zasvěcený sv. Vavřinci nebo pouze poustevna zvaná po Mikulci. Většina odborníků se dnes však kloní k tomu, že samotný klášter byl založen až v roce 1086 a to králem Vratislavem II.

Nejvíce známý mezi prvními opaty kláštera byl nepochybně Mysloch, který navštívil Cluny a po svém návratu nechal původní dřevěný klášter přestavět na kamenný. Ten byl roku 1163 vysvěcen pražským biskupem Danielem v přítomnosti krále Vladislava II. Z 12. století se nám zachovala velmi vzácná písemná památka, Hradištsko-Opatovické letopisy. Sám název napovídá, že místo původního vzniku byl benediktinský klášter Hradisko u Olomouce. Mniši z tohoto kláštera byli vyhnáni řádem premonstrátů a tak se uchýlili do Opatovic, kde dokončili tyto letopisy. Nejznámějším opatem byl Neplach, který byl v čele kláštera v polovině 14.století a patřil mezi nejbližší rádce Karla IV. Z této doby pochází i známá pověst o pokladu, který zde mniši nastřádali.

¹³ Autorem tohoto článku zveřejněného na internetových stránkách obce je Bc. Martin Rechterik.

V listopadu 1415 byl klášter přepaden Janem Městeckým z Opočna a Otou z Bergova, kteří si přišli pro dlužné peníze, protože král Václav IV své dluhy vůči rodu Pánů z Opočna umořil výnosy z kláštera. Toto přepadení nepřežil tehdejší Opat Petr Lazur. V roce 1420 český a uherský král Zikmund daroval klášter i s jeho majetky, mezi kterými je poprvé připomenuta Pohřebačka, za věrné služby Diviši Bořkovi z Miletínka. Ten v čele jednoho z husitských vojsk v roce 1421 klášter vyloupil a vypálil. Mniši stačili utéct do Polska, kde několik desítek let žili, ale klášter v Opatovicích již nebyl nikdy obnoven a dodnes se z něj prakticky nic nezachovalo.

Dominantou obce je kostel sv. Vavřince se základy patrně z 2 pol. 13. stol., přestavěný pravděpodobně po r. 1421. Kostel je jednoduší s pravouhlým presbytářem a věží zakončenou gotickým kamenným jehlanem s cimbuřím. Dalšími významnými památkami jsou sochy sv. Jana Nepomuckého před mlýnem, sv. P. Marie, sochy sv. Josefa a sv. Václava.

V blízkosti obce odbočuje z Labe a obcí protéká uměle vybudovaný Opatovický kanál, který byl vystaven k napájení rybníků a dnes zavlažovací soustavy. Kanál je dlouhý 32,7 km a do Labe se vlévá až za Přeloučí. Doba vzniku kanálu není zcela prokázána, ale je pravděpodobné, že již benediktinští mniši využívali řeku Labe k vytváření rybníků a chovu ryb, protože ryby byly hlavní stravou mnichů v době půstu. První záznamy o kanálu se vážou k osobě Viléma z Pernštejna, který pardubické panství zakoupil na konci 15. století. Dvorním stavitelem vodních děl Pernštejnů byl Kunát mladší z Dobřenic, který buď kanál navrhl nebo spíše nechal zdokonalit do stavu, který známe dnes.

Ždánická stavidla na kanálu. Foto J.Chudý, 2008.

Dnes Opatovický kanál neústí z řeky Labe, ale z vybudovaného rovněž umělého kanálu – převaděče chladicí vody do opatovické elektrárny v 70. letech 20. stol. Tímto zásahem se délka Opatovického kanálu zkrátila asi o 800 m. Vyústění kanálu z převaděče začíná u mostu přes převaděč silnice z Opatovic do Vysoké n.L. a pokračuje dále k západu, až ke Ždánickým stanicím. Zde na tomto úseku byly v minulosti na levém břehu kanálu dvě stavidlové odbočky na mlýn čp. 48 a asi o 200 m dále po vodě, výtok na původní opatovickou papírnu. Mezi těmito dvěma výtoky v roce 1973 přetnula kanál mostem nově vybudovaná hradubická silnice č. 37.

Původní a současný výtok z Opatovického kanálu do Mlýnského náhonu na mlýn čp. 48. Šipka znázorňuje současný udržovací výtok kovovou rourou regulovaný stavidlem na levém břehu. Foto J.Půlpán.

Mlýn čp. 48, byl založen současně s Opatovickým kanálem a měl původně 2 kola mlýnská a 1 kolo na pilu na spodní vodu. Normál (cejch) byl osazen 13.9.1886. Dle Doležala bylo náпустné stavidlo 2.936 m ve světlosti a na prahu leželo obyčejně 1.369 m vody.

Roku 1909 žádal mlynář o povolení 2 turbin místo vodních kol. Výměrem okr. hejtmanství z 1.4.1910 byla zatím povolena 1 turbina Francisova v hltnosti 2815 lt/vt. při $H=3,10$ m s podmínkou, že práh stavidla a manipulace se stavidlem nesmí se měnit. Výměrem zemského

Freszug

aus dem Grundbuche über die sonder Herrschaft
Pardubitz emphitensisch erworbenen, am Opatowitzer
Kanal gelegenen Mühlen, Brauntweinbrennerei
etc. -

Die Kechtnri dominicalni starobyle knihy.

Podle toho od Vysoce Slavny Královsky Komory
česke subdato na Smadi Pražském dne 12 Tmny přitomněk
1733 roku prošlého mylostivého poručení, kteréhožto přepis
v knize Průběhu sub # 66 na listu 160 ingrossovaný
jest a nato zase od tohož vysoce slavnyho, Secasteria
de dato 1^{ho} octobris eiusdem Anni nasledovalou
milostivou radifikaci, moji kteréhožto všechny vchlost.
live xde na T. M. eis. paustoi Pardubickém se vyua.
shrázející mlejny, hospody surnajými stávy, ueniue
kavarny a jiné na předměstí Pardubickém se vy.
mchrající chvilky, Plus offerenti et melioris sol.
venti, za dědičné, osiak vyhrázením vzdy odvídejcím naj.
nem, kteréhožto jedny právy pronájemně každého roku
do T. M. eis. důchodu odvídejt, zase na budoucnost jako
tedy prve do těchž důchodů odvídejtí povinen byl, pro
dane byli moji, jako následuje:

fol 1 et seq.

Mlejn opatovický

Spovolnění urozeného a státcůho obadly panu Janu
Foušníkovi Brandstějnovi T. M. eis. paustoi Pardubickém, oua
du hejmanovského Administrátora moji nadpodotčeného mlýna
slavnyho, vysoce slavny Královsky Komory česke, poručení, proclan
mlejny prásky ve vsi Opatovicích na Labě v odtě brázi,
který jeden každý pronájemně mlynář každého času dverem
uřovanu pronájemně měl: musel pty se ověm dori nástrojem
a dosavede T. M. eis. zastavající se ověm dverem pat.
cím přilusectvím a připadlostm, kteréhožto se sabb

Část smlouvy z roku 1732 o prodeji panského mlýna v Opatovicích z rukou
vrchnosti do dědičného pronájmu manželům Lukaveckým.

úřadu z 28.7.1939 povoleno zřízení a užívání nové turbíny na místo dosavadní a to v hltnosti 3,17 m³/vt. při H=3,0 m s podmínkou, že hltnost není směrodatnou pro míru užívání.

Tímto konstatováním jsme však předběhli dobu. Tento mlýn se již v roce 1732 nacházel na současném místě, ale jeho vodní přívod zdaleka neodpovídal současnému stavu. To ještě Opatovický kanál nevedl přes celou obec, ale po její východní části a to tak, že z labských meandrů v dnes zvané Tůni, odbočoval k jihu jedním ramenem k nynějšímu mlýnu čp.48 a samotný Opatovický kanál odbočoval před mlýnem k západu a za domem čp.47 otáčel k jihu směrem do Topoliny a odtud od domu čp.49 směrem k domu čp.55, kde pokračoval ke Ždánicím již současným korytem.

Pozůstatky vtoku z kanálu na papírnu. V pozadí přestavěný dnešní dům z bývalé papírny a pozdějšího Morávka mlýna čp. 43. Foto Půlpán 2007.

O mlýnech na kanálu nemáme mnoho archivních zpráv, až teprve z období 19. století, kdy obce na kanálu včetně Opatovic patřily pardubickému panství, které bylo rozděleno na několik velkostatků a

obce na kanálu patřily velkostatku Dašickému, nebo Chvojneckému. Připomeňme si tehdejší majetkové vztahy.

Pardubické panství:¹⁴

Nejdelší držení pardubického majetku zaznamenali Pernštejnové, kteří jej prodali v roce 1560 králi českému a císaři římskému Maxmiliánu II. Dašice odkoupil roku 1560 král český a císař římský Maxmiliánovi II. k rukám české komory. Tím se staly Dašice císařským statkem a zůstaly tak přes 300 let, až v roce 1864 státní správa císařských statků odprodala panství pardubické úvěrnímu ústavu, který ale dašický velkostatek hned následujícího roku prodal svobodnému pánu Janu z Liebigů.

V r.1856 začala Privátní rakouská banka ve Vídni parcelovat a rozprodávat pardubické panství na umoření státního dluhu.

Syn Jana z Liebigů v roce 1872 Dašice přenechal Akciovému lesnímu spolku českému k pěstování lesů, sídlícímu ve Vídni, ale v roce 1878 je od něj převzal zpět.

R.1881 koupil již značně zmenšený velkostatek vídeňský průmyslník Richard Drasche z Wartinberka, který r.1920 prodal pardubický zámek muzejnímu spolku v Pardubicích.

Richard Drasche, nar.1850 Wien – † 4.7.1923 Inzersdorf, dítě osobnosti: Heinrich Drasche, národnost německá, státní příslušnost Rakouská monarchie, Rakousko-Uhersko. Zajímavé okolnosti: Převzal otcovy podniky, dokončil výstavbu Heinrichsdorfu (původně Draschehofu) ve Vídni. Založil Drasches-Park ve Vídni IV. - více se však věnoval své zálibě malování (po odborném vyškolení u malíře Amesedera maloval zvláště motivy předalpské krajiny).

Dne 15. 6. 1884 koupil tzv. "Dašický velkostatek", jehož součástí byl i prostor současného arboreta markrabě Alexandr Pallavicini c.k. komoří, lesní rada čestný rytíř německého řádu říšského. Přikoupil další pozemky a začal s pracemi kolem založení zámeckého parku a stavbou zámku pro svého syna Karla. Ten však zahynul při lovu na lišku a proto se ze zamýšlených záměrů uskutečnila pouze výsadba arboreta - zámeckého parku.

Mlýn Morávkův čp.43

Původně byl vybudován r.1795 dle úmluvy s velkostatkem jako papírna Janem Rybišarem. Podle protokolu z 13.9.1886 a 16.1.1918 bylo tu 1 kolo na spodní vodu s kapacitou 1620 lt/vt. při H=2,30 m. Dle Doležala bylo nápuštné stavidlo 2,04 m široké a jeho prah ležel 0,316 m nad prahem stavidla ke mlýnu čp.48 jakož i nad prahem Ždánického stavidla. V r.1845 byl tu zřízen po vyhoření mlýn.

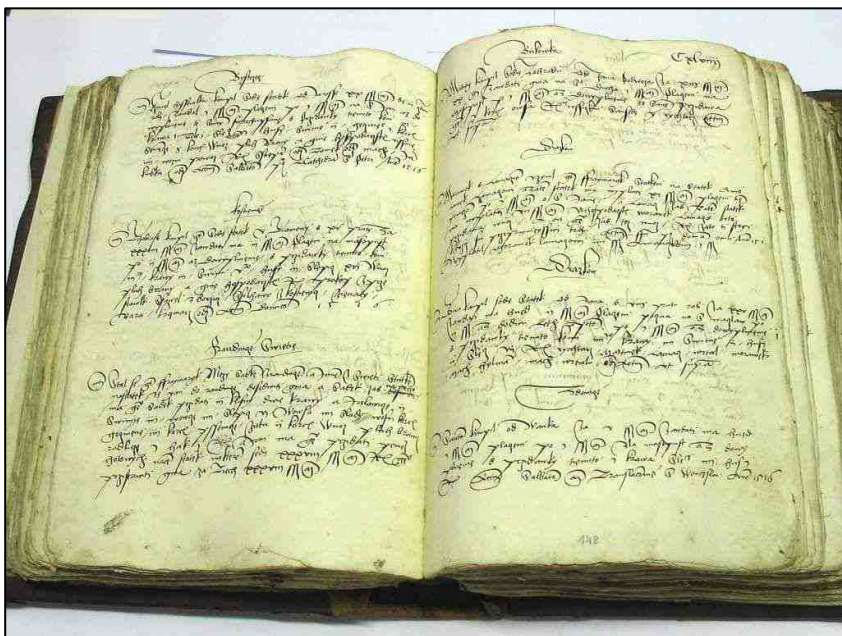
---

¹⁴ Převzato z internetových stránek <http://www.dasice.cz/data/kpmd/>

Výměrem okr.hejtmanství v Pardubicích z 21.1.1919 dáno bylo mlynáři povolení k záměně vodního kola za turbínu Francisovu, jež při $\frac{3}{4}$ plnění propustí 1323 lt./vt. při $H=2,30m$ s podmínkou, že na náhonu a manipulaci se stavidlem nesmí se nic měnit.

Mlynář se vzdal svého nároku na vodu pro své mlýny čp. 43 a 48 ve prospěch zavodňování 332 ha luk na pravém břehu řeky Labe pod Hradcem Králové v množství 2800 lt/vt. a to se souhlasem velkostatku, jemuž Vodní družstvo v uznání vlastnického práva k vodě se zavázalo platiti roční činži 150,-k. Doba odběru vody pro závlahu stanovena mezi 1.7.-1.8., avšak hladina vody na Opatovickém jezu nesmí klesnouti pod vršek nástavků. Družstvo je povinno oznámiti zamýšlený odběr velkostatku aspoň 2 dny předem.

Ze všech výhrad u obou mlýnů uvedených jasně vyplývá, že mlýny nemají určitého přednostního a pevného nároku na vodu a že mohou užívatí vody z kanálu jen potud, pokud jí velkostatek pardubický pro své hospodářství nepotřebuje. Tato výhrada platila pro všechny mlýny na kanálu.

Registra purkrechtní na panství pardubickém a kunětickém 1508-1526.
Archivní soubor: Velkostatek Pardubice, Státní oblastní archiv Zámorsk.

Morávkův mlýn čp.48 – foto v r. 1938. Autor neznámý, asi p.Chaloupka.

Morávkův mlýn-elektřárna čp. 43. Vlevo dole Ždánická stavidla. Foto asi rok 1950.

Slavný c.k. okresní úřade !

Dle vysokých zákonitých předpisů má u každého vodního mlýna čeich pozustávati.

Při mlýnách v Opatovicích p. Václava Morávka těmto předpisům se nevyhovělo ač toho se již v roce 1794 při držení krajské úřední komise a později na žádost pana Václava Morávka pod dnem 1. února 1815 číslo 319 u všech úřadů panství Pardubic zanešenou a konečně následkem krajského úředního nařízení od 20. května 1838 číslo 5218 o zasažení ceichu u opatovského mlýna jednalo, a k tomu účelu taky potřebny koly a jiný materiál potřebny byly.

Všecky politicky ouradové vždy schvalovali zaopatření pardubického vrchního úřadu, když ten samý při zmatené vodě stavidla na papírnu vedoucí zaražil a zapečetil, jak z veřejných tak soukromých ohledů, trhové schválení následovalo krajským úředním nařízením od 25. srpna 1835 číslo 10709 a od 14. října 1835 číslo 12524 a jině více.

Nic však méně, od té doby, co se následkem smutných událostí poměry změnily, používá mlynář v Opatovicích takřka celý vodotah, na kterém nejenom jeho nýbrž i taky mlejny v uctivostí podhotovených stojejí a z kterých znamenité činže a daně vytknuty být musejí. Že skrze toto jednání pana Václava Morávka ne toliko níže psaný na obchodě výjmu strpějí, nýbrž i hlavně obecnstvo zkráceno jest, se račiž

slavný c.kk. okresní úřad skrze čistečnosti nam bliže ležících obcí přesvědčiti, kteří ačkoliv tak=řka u našich mlýnů pozůstávají, ne zříditi a nuceni jsou kolik hodin česty vážiti, by obilí na chléb zemleti mohli.

Aby se tyto vady odstranili, všeobecne obce podporované bylo a od jednotlivce neodviselo, žádáme, by c. k. slavný okresní úřad na základě předchůzých jednání, kterýchž spíše u pardubického vrchního ú=řadu se nalézají v ouřadování pokračoval a tady zjis=tití ráčil, jaké množství vody opatovický mlynář na jeho mlýny obzvlášť na bývalou papírnu táhnouti může.

Kdyby se vesměs pozůstávající poměry v tom=to ohledu hned uspořádati nedaly, tak žádáme, by aspoň v nejkratším čase kde tak zmatehá voda je, komisse na místě u mlýnů opatovských držané tak vody na mlýn nový, papírna nazvaní zastaven, my a jiné neustrané značí kdy samé přitažené a dle spravedlivosti uznání ceichy u mlýnů zasazené byly.

V Žďánicích, dne 30. června 1858.

Marie Důšek
mlynářka v Bohdanči

Jan Macháček
mlynář v eirovský

G. Slavík
mlynář seminský

Jak. Paur
mlynář v Bohdanči

Po Kateřině Charvat
dědičové mlýna žďánického

Josef Skrejčar,
mlynář v Černy u Bohdanče

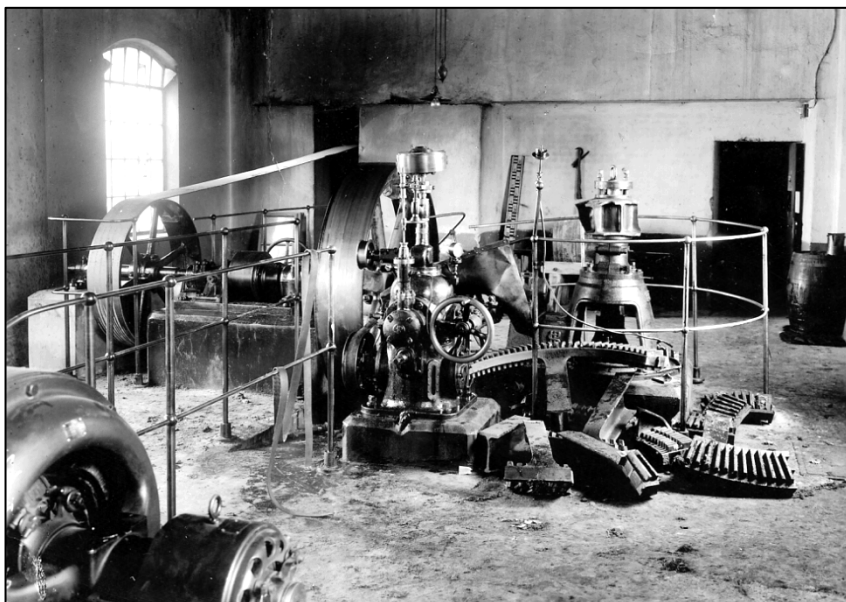
Václav Straka
mlynář v Živanicích

Opatovické mlýny měly na kanálu tu zvláštnost, že odebranou vodu již do kanálu zpět nevracely a tím průtok na další mlýny počínaje Ždánicemi a konče Semínem, byl nedostatečný, protože navíc zde byly povinné odběry pro řadu rybníků a další panské zájmy, např. zavodňování luk velkostatku.

Boj o vodu na kanálu trvá po celou dobu jeho existence až do současných dob.¹⁵ Na straně 29-30 je fotokopie stížnosti všech mlynářů na Opatovickém kanálu na opatovického mlynáře Václava Morávka ze dne 20.6.1858 c.a k.okresnímu úřadu v Pardubicích, že jim odebírá v době sucha vodu a oni nemohou mlít. Mlynář Morávek byl uznán vinným a musel zaplatit kolegům odškodné.

Mlýn čp. 48, havarie v r. 1938 za chodu ve strojovně.

Mlýny na kanálu byly vstaveny mnoha nebezpečím. Největším nebezpečím byly požáry a úrazy, hrozily také výbuchy moučného prachu od elektrostatických výbojů na řemenicích, ale i technické havarie jako byla tato v Opatovicích, kdy za chodu vodní turbíny se rozlomilo velké ozubené kolo pohánějící pastorek hřídele elektrocentrály a mlýnské transmise a následná složení.

¹⁵ Posledním případem je zbudování stavidla pro mlýnský náhon v Opatovicích na ještě větší zmenšení udržovacího průtoku, aby byl dostatek vody pro MVE u jezu. Stavídlo bylo uvedeno do provozu v r. 2005.

Chátrající zařízení elektrárny, která po kolektivizaci neměla majitele. Foto 1957.

Současný zchátralý Morávkův mlýn čp. 48. Foto Chudý 2008.

V současné době budova mlýnu čp.47 již pozůstává pouze z obvodového zdiva a zchátralé střechy. Stojní zařízení bylo rozkradeno, vnitřní trámoví se rozprodalo. Mlynářští manželé Morávkovi převedli mlýn na svého mladšího syna, který mlýn i se sousední budovou prodal.

Tak končí éra opatovických mlýnů a držba Morávkovy rodiny. Starší syn dostal pozemky a několik let již zde provozuje „zahradnictví u mlýna“.

Na průčelí barokní mlýnské budovy se doposud zachovaly historické znaky.

Zahradnictví u mlýna v Opatovicích. Foto Chudý.

Manželé Marie a Zdeněk Morávkovi, poslední opatovická mlynářská rodina.
Foto J.Chudý – 2007.

Rodina Morávkova byla donucena opustit v roce 1956 obytné barokní stavení při mlýně a žije v rekonstruovaném domě čp.114, zvaném též „domeček“ v Klášterní ulici nedaleko mlýna, který byl vystavěn na přelomu 19. a 20. stol.

Petr Morávek,
poslední majitel opatovického mlýna, který zdědil od svých rodičů tento staletý objekt na počátku tohoto tisíciletí, jej v roce 2007 prodává novému majiteli panu Krčálovi

Opatovický kanál u Ždánických stavidel prudce uhýbá od západu k jihu. Tato stavidla regulují průtok v kanálu, který se dlouhodobě pohybuje okolo $2,5 \text{ m}^3/\text{sec}$. Asi po 200 m kanál podtéká pod starým kamenným mostem, který se někdy nazývá „perňštejnský most“. Kdy a kým byl vybudován nevíme.

Detail Ždánických stavidel, foto J.Chudý 2008.

Kamenný most na kanálu v dnešní ulici Ke Struze. Foto Půlpán 2008.

Kanál protékající obcí Opatovice podchází v této celkem tři mosty. Z toho dva mosty stojí na silnici č. 324 v Hradecké a v Pardubické ulici. Posledním mostem je most obecní z roku 1937 a nachází se ve Václavské ulici. Před opuštěním kanálu z obce, na jejím jižním konci, podtéká obecní lávku, na konci ulice Na Hrázi.

Před touto lávkou na pravém břehu byla v 70. letech 20.stol. vybudovaná čerpací stanice pro závlahy místních pozemků obhospodařovaných zemědělským družstvem. Tyto čerpací stanice se na kanálu po jeho vodě nacházejí ještě v několika dalších obcích. Opatovická stanice není již funkční, protože její trasa byla na více místech narušena stavební činností, zejména prováděním výkopů pro kanalizace a další inženýrské sítě.

Ve východní části katastru obce se na kanálu v km 2,125 nachází tzv. odlehčovací stavidlo zvané „Na farské“, nebo také stavidlo pod farou. Toto stavidlo původně dřevěné bylo jednak asi v 70. letech přebudované na kovové a jednak toto stavidlo bylo posunuto asi o 30 m po vodě. Výtok z tohoto levobřežního odbočení je provozován a stává se recipientem pro bývalou starou čistírnu odpadních vod. Výtok ze stavidla je veden v podzemí až pod hradubickou silnici a odtud pokračuje příkopem do Libišanského potoku.

Stavidlo pod farou – foto J.Půlpán 2008.

Čerpací stanici pro závlahy v jižní části obce na pravém břehu kanálu. Foto Půlpán.

Původní dřevěný most na kanálu v dnešní Václavské ulici. Reprofoto z r. 1937 J.Půlpán.

V jižní části katastru obce až po katastr obce Čeperka bylo v tomto místě provedeno několik staveb vodních, ale i dopravních. A těch nových staveb dopravních v současné době přibývá, protože právě zde kanál bude podcházet pod údajně největší silniční křižovatkou ve střední Evropě.

Tato mimoúrovňová křižovatka silnic R-35 a R-37 přemostí svými rondely kanál nejméně dalšími čtyřmi mosty. Jeden je již hotový a my jsme ho nazvali mostem východním. Současně se staví mosty jižní a severní.

Kanál v těchto místech je přemostěn jednak mostem železniční vlečky do elektrárny, dále silničními mosty silnicemi č.324, 37 a dalšími. Za železničním mostem bylo na kanálu v 50.letech vybudováno stavidlo a tzv. vývařiště, což umožňovalo měnit směr toku kanálu proti proudu a dále pouštět do kanálu oteplenou vodu z elektrárny.

Dnes nefunkční stavidlo na kanálu poblíž železniční vlečky. V pozadí za stavidlem na levém břehu je vidět vývařiště. Foto J.Půlpán.

Letos (2008) vybudovaný „východní“ most přes kanál, jako součást silnice R-37.

Čeperka¹⁶

Obec Čeperka leží při silnici mezi městy Hradec Králové a Pardubice. Obcí protéká Opatovický kanál, který napájel vodou rybníky budované Vilémem z Pernštejna. A právě podle největšího z nich - Čeperky - dostala obec jméno. v 18. a 19. stol. byly rybníky vysoušeny a přesměrovány na pole.

První zmínka o obci pochází z r. 1777. Na začátku 19. stol. bylo v obci 21 domů. Obyvatelstvo tvořili rolníci a dělníci. Na začátku 20. stol. měla obec přes 500 obyvatel. Dnes počet obyvatel přesáhl 900 a počet domů se blíží 350. Obec je obklopena lesy a díky písňíkům je v okolí možnost koupání. Pracovní příležitosti v obci nabízejí hlavně Elektrárny Opatovice a. s. a TPE (Těsnění a pružné elementy). V obci je mateřská škola se školní jídelnou a malotřídní základní škola s družinou. Potřebám občanů slouží dvě prodejny potravin, soukromé pohostinství, kadeřnictví, kosmetika, poštovní služebna a moštárna. Dále má obec kino a knihovnu. Postupně budováno a upravováno je hřiště, jsou zde pořádány společenské akce a soutěže v hasičském sportu. Dá se říci, že Čeperka je obec s příznivou finanční situací, takže může nejen udržovat a renovovat, ale pouštět se i do budování nového. Od r. 1986 je obec centrálně zásobována teplem z opatovické elektrárny.

Těsně před vstupem Opatovického kanálu do katastru obce Čeperka, se na levém břehu nachází v km 3,930 výpustné stavidlo pro tzv. „Velkou stuhu“, která napájela největší rybník Šeperku. V současné době v důsledku budování mimoúrovňové křižovatky R-35 je i tato strouha od kanálu až po obec Hrobice čistěna a znovuobnovena.

Kanál od tohoto místa pokračuje do katastru obce Čeperka, kde mění směr toku ze západu k jihu a v obci podtéká třemi mosty, z toho dva jsou na místních komunikacích a jeden je železniční. Mimo tyto objekty v tomto katastru je ještě několik soukromých lávek ale i inženýrské sítě, jako např. vysokotlaký plynovod a vodovod.

---

¹⁶ Jiří Bureš, Čeperka 1777-2002, 225 let obce, vydal OÚ Čeperka.

Stavidlo na kanálu u Čeperky v km 3,930 odkud vycházela tzv. „Velká strouha“ k napouštění perněstějnského rybníku Jezero, foto Chudý- 2003.

Detail výpustného stavidla z kanálu pro bývalý rybník „Šeperka“. V pozadí původní most přes kanál sinice č. 37 z roku 1819.

Nově budovaný výtok a renovace bývalé „Velké strúhy“

Km 5,930 stavídlo pro strouhu na rybníky „Morčáky“ a louky v „Oboře“.

Krátce po opuštění kanálu obcí Čeperka se při cestě do Podůlšany na levém břehu v km 5,930 nachází další výpustné stavidlo, které v minulosti otevřeným příkopem napájelo rybníky Morčáky a panské louky v Oboře. Dnes je tento příkop zcela nefunkční.

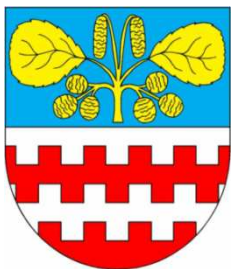
Asi na poloviční cestě mezi Čeperkou a Podůlšany, podtéká pod kanálem a cestou, potok pramenící ve východní části Libišan a zde akvaduktem pokračuje dále k Bohdanči a u Černé u Bohdanče se vlévá do tzv. Černské outraty a pokračuje dále do Labe. Tato Rajská strouha je pravděpodobně původní benediktinské meliorační dílo z dob opatovického kláštera.

Letecký snímek obce Podůlšany. Převzato z internetu.
Šipka znázorňuje tok a směr kanálu.

Kamenný most přes kanál na místní komunikaci z Čeperky v km.7,90.
Foto Půlpán 2007.

Podůlšany leží při silnici č.333 spojující Hradec Králové a Lázně Bohdaneč. První zmínky o obci pocházejí z poloviny 12. století v souvislosti s opatovickým klášterem. Opatovický kanál, který obcí protéká, slouží již od 16. století k napájení řady rybníků na Bohdanečsku.

V současné době má v obci sídlo několik obchodních a výrobních firem a svoji činnost zde provozuje několik soukromě hospodařících rolníků. 164 stálých obyvatel se v letních měsících rozšiřuje o řadu chalupářů.

Opatovický kanál obcí Podůlšany protéká po její východní straně a zde jsou na něm zřízeny celkem tři mosty. Dva na místní komunikaci a jeden na silnici č. 333 na jihu katastru. Oni jsou vlastně čtyři. Ten od Čeperky byl vyřazen z provozu (viz obrázek), protože je v havarijním stavu a vedle něho někdy v 2.polovině 20.st. byl vystavěn nový, současný.

Krajina středního Polabí byla díky četným meandrům a slepým ramenům Labe osídlována až během 11. a 12. století. O zakládání drobných vesnic na severozápad od Pardubic se zasloužil benediktinský klášter v Opatovicích nad Labem, zničený za husitských válek. Jednou z těchto vesnic, založených jižně od osického návrší, jsou Staré Ždánice.

První písemná zmínka o Starých Ždánicích je sice až z roku 1339, ale vesnice existovala již před tímto datem. Ždánice bývaly rodovým majetkem vládků ze Ždánic, jejichž tvrz zanikla bez výraznějších stop. Vaněk ze Ždánic prodává ves roku 1339 Opatovickému klášteru, v jehož majetku zůstaly Ždánice až do zániku kláštera. V polovině 14. století, k roku 1358, je také zdejší kostel uváděn jako farní.

Po husitských válkách bylo držení vsi zapsáno Diviši Bořkovi z Miletínka, aby se pak v jejím držení střídali drobní šlechtičtí majitelé. Začátkem 16. století se dostává ves do majetku Viléma z Pernštejna, který ji začlenil do svého pardubického panství. Tehdy se výrazně mění i okolí vesnice. Na jih a východ od vsi se rozkládají velké rybníky (Šeperka, Oplatil), napájené Opatovickým kanálem, jehož tok protíná území vsi. Zánik pernštejnské rybníční soustavy opět mění okolí Ždánic, kdy vodní hladiny rybníků vystřídaly louky a pole a někdejší rozsáhlou rybníční soustavu dnes ve Ždánicích připomíná jen Opatovický kanál. Nevelká vesnice, jejíž velikost klesala od 846 obyvatel v roce 1900 k 581 v roce 2001, přesto měla, před druhou světovou válkou, pětitřídní patrovou školu a čilou sokolskou jednotu.

Raně gotický kostel sv. Václava ve Starých Ždánicích byl postaven roku 1339 na místě původního románského dřevěného kostelíku. Během času byl několikrát stavebně upravován a opravován - 1. větší přestavba je kladena do 1. poloviny 16. století, další raně barokní do 1. poloviny 17. století. Troje opravy a úpravy, proběhnou v 19. a počátkem 20. století, pak daly kostelu jeho dnešní tvář. Obdélnou

jednoduše kostela uzavírá na východní straně čtvercové kněžiště, zaklenuté křížovou klenbou s jednoduše vyžlebenými žebry. K severní straně kněžiště je přistavěna masivní hranolová věž s cimbuřím, zakončená kamenným jehlanem. Interiér kostela je novogotický a nahradil při opravách v devatenáctém století původní vybavení kostela.¹⁷

Mlýn J.Prokeše č.58,St.Ždánice – km 9.745¹⁸

Zřízen byl údajně současně s Opatovickým kanálem a měl 5 složení mlýnských a 1 pro pilu na spodní vodu. Podle údajů Doležala byla tu 2 stavidla, první 1.198 m široké s hloubkou vody nad prahem 0.948 m a výškou tažení 0.355 m, druhé pak 1.237m široké s hloubkou vody 0.948 a výškou tažení 0.276 m. Podle toho by bylo na kolo protékalo 1. 0.993 m³/vt. a 2. 0.811 m³/vt. Ostatní voda náhonu odtékala jalovým stavidlem. Poněvadž mlýn leží přímo na kanále, protéká jím voda, aniž by se množství v dalším toku kanálu zmenšilo. Roku 1800 zřídil mlynář na levém břehu kanálu pilu s jedním kolem.

Normace byla provedena r.1887 a výměrem okr. hejtmanství z 21.10.1887 určena dovolená výška nadržení vody před mlýnem 0.975m nad prahem stavidla. Roku 1901 žádal mlynář o přestavbu pily na levém břehu na zařízení mlýnské s turbínou Girard na 1100 lt/vt. při H=2.20m. Povolení bylo dáno výměrem okr.hejtmanství z 10.9.1901 s podmínkou velkostatku, že ničeho se nesmí měnit na přívodu vody a že projektované zařízení nemůže být na újmu možnosti zavodnění rybníka Oplatila, pouze dočasně zastaveného. Při kolaudaci z 29.3.1903 bylo zjištěno, že cejch je 0.986 m nad prahem stavidla.

Roku 1904 byla k žádosti mlynáře výměry z 22.6.1904 a z 16.9.1904 povolena záměna 5 mlýnských kol za turbínu Francisovu na 2000 lt/vt. při h=2,20m. V r.1935 postavil mlynář místo Girardovy turbíny novou Francisovu o větší hltnosti, avšak podle výměru zemského úřadu z 15.5.1935 zůstává v platnosti původní oprávnění na 3100 lt/vt. s tolerancí 5%.

Ždánický mlýn byl údajně zbudován jako panský, který v roce 1548 převzal do dědičného nájmu první známý mlynář Matouš Střebský a po něm jeho další příbuzní. V roce 1560 byl mlýn prodán vdovou Martou svému zeťovi Jakobovi. Asi za sto let mlýn vyhořel a spálený je koupil majitel panství. Další zmínka je až z r.1733, kdy jej koupil Václav Chudík. Dalšími majiteli se stávají rody Roudných, Dostálů a Morávků. V polovině 18.století již na mlýnu hospodaří rod Roudných. Tento mlýn

---

¹⁷ Tato stručná historie obce byla převzata z jejich internetových webových stránek.

¹⁸ Údaje byly převzaty z Vodní knihy.

Prokešův mlýn ve Starých Ždánicích. V popředí stojí socha sv. Jana Nepomuckého, která je v současné době umístěna před vodní elektrárnou vedle mostu přes Opatovický kanál. Obě foto byla převzata z Proškova rodinného archivu.
Reprofoto J.Půlpán.

Jiný pohled na Prokešův mlýn. Reprofoto J.Půlpán.

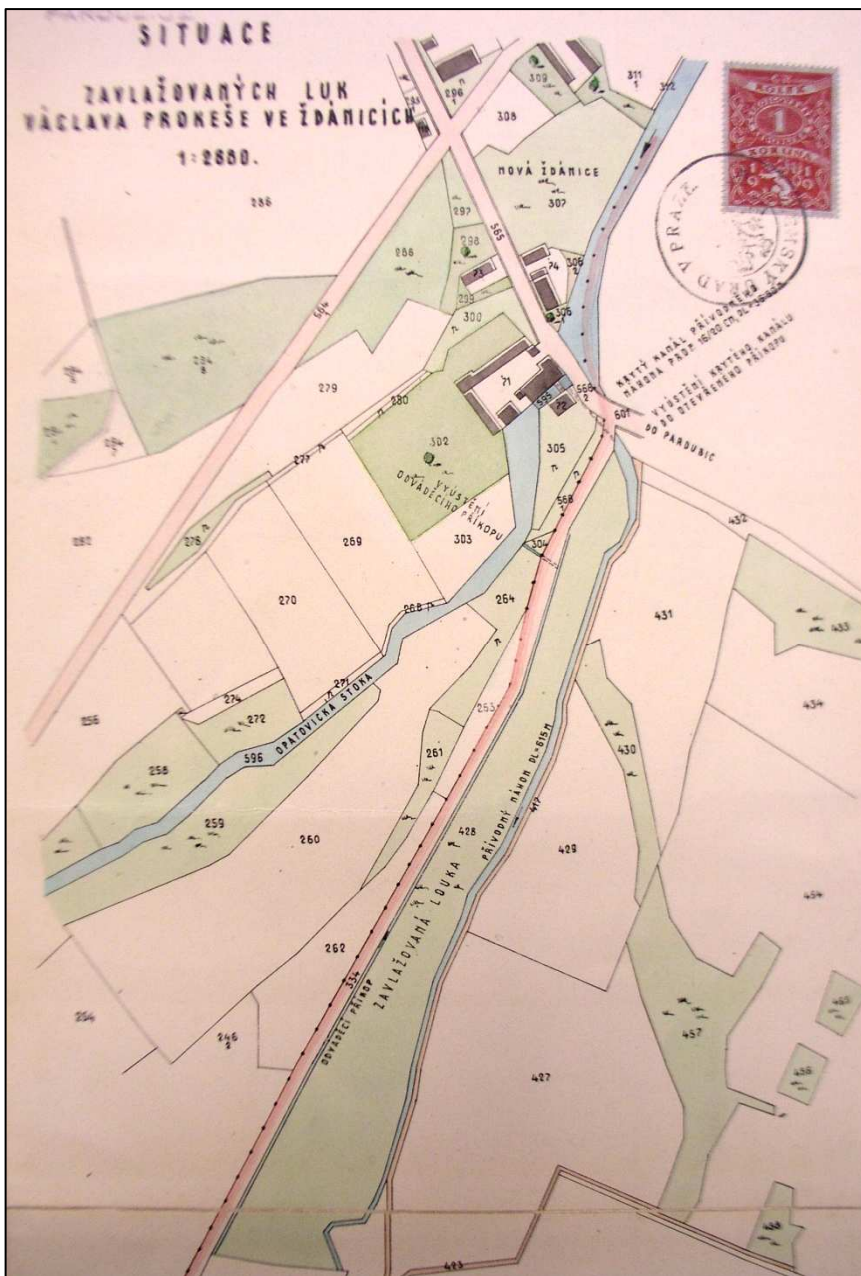

v roce 1796 kupuje Josef Dostál a roku 1810 ho prodává Janu a Kateřině Morávkovým. Mlýn opět v roce 1860 vyhořel a spáleniště kupuje mlynář Václav Prokeš, který vybuodoval nový a provozuje ho několik potomků až do roku 1950.

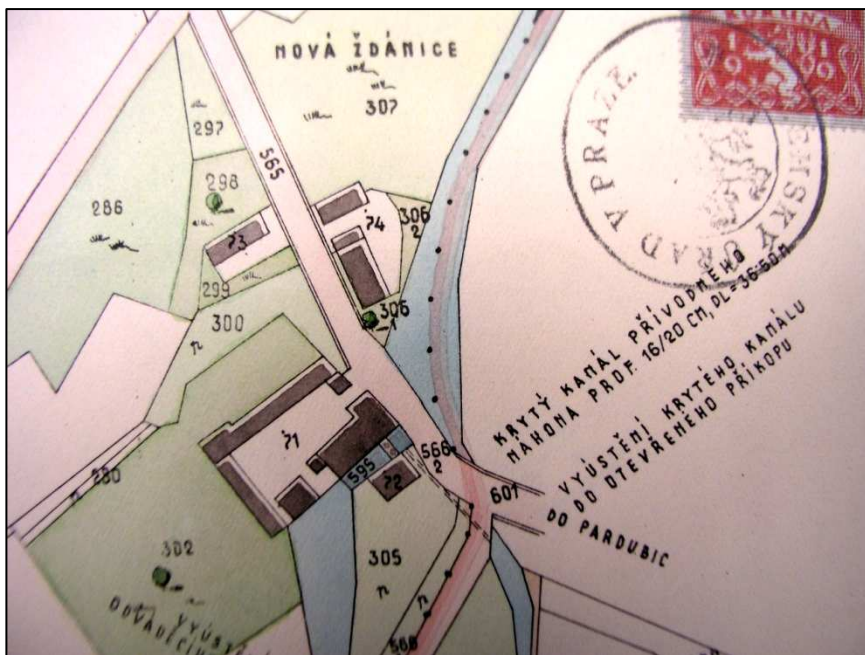
Mlýn opět v roce 1923 vyhořel, ale rodina Proškových ho dále provozuje až do r. 1950, kdy byl mlýn zrušen a budovy počal užívat Státní statek. V roce 1957 objekty mlýnu převzalo JZD, které je v r. 1974 opustilo a v r. 1979 zcela zchátralé byly buldozery budovy rozbořené. Plocha po mlýnech byla vybetonovaná a tuto převzal cukrovar Dobřenice na skládku řepy.

Přemístěná socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1740.

Plánek zavlažování luk mlynáře Prokeše. Reprofoto Půlpán.

Detail zavlažování luk s výtokem z levého břehu v km 9,730.

Dnes již není žádné památky po Prokešově mlýnu. Foto Půlpán 4.4.2007.

Mlynář Václav Prokeš

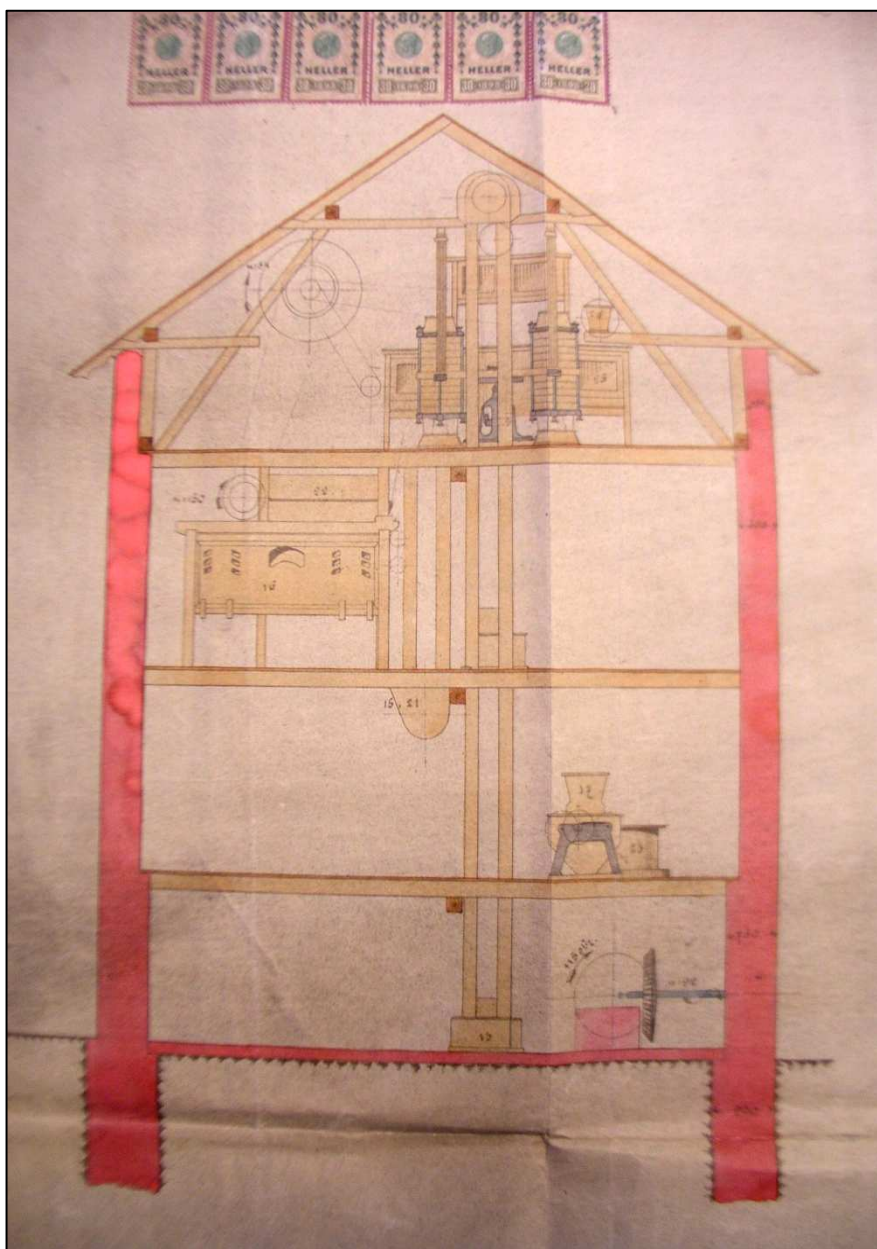
a manželka Anna Prokešová

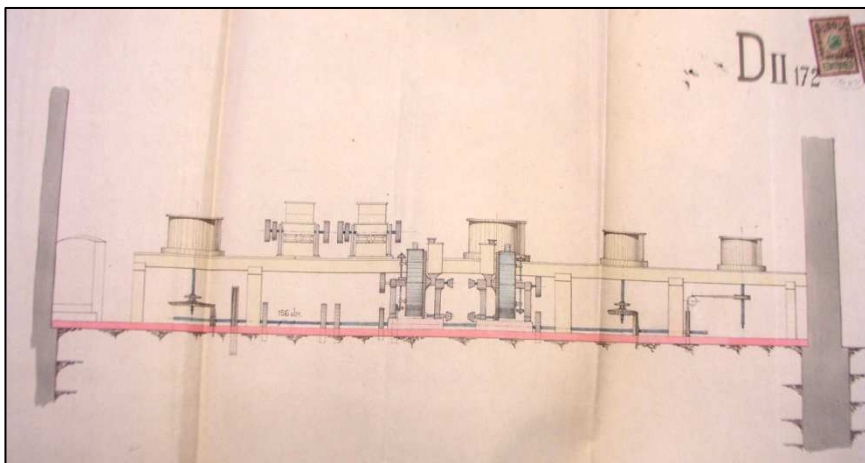
jejich syn Josef Prokeš

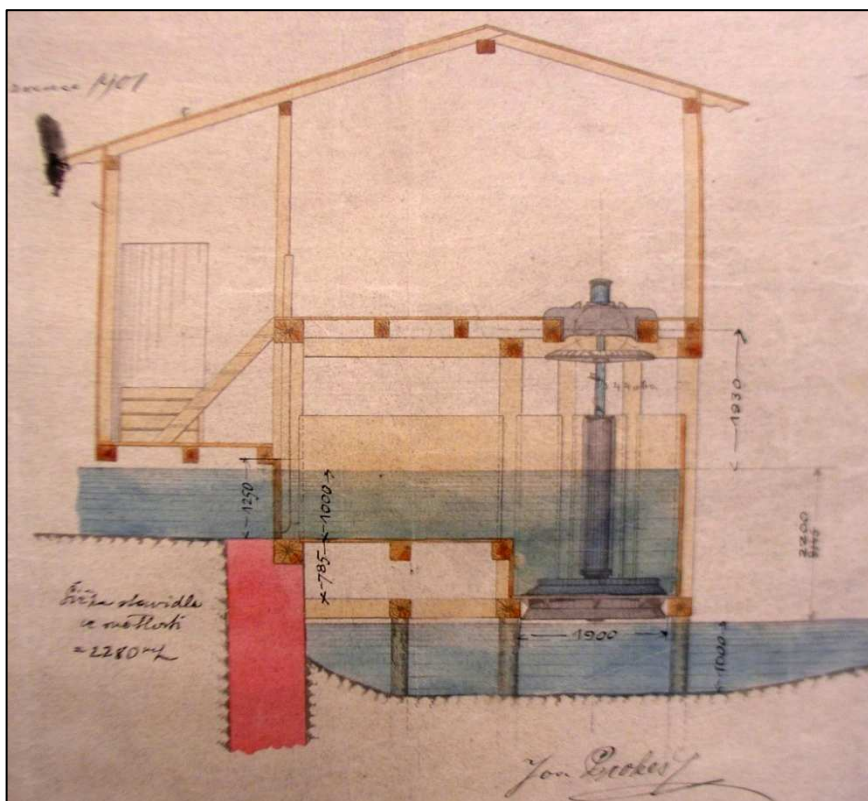
a vnuk Jaroslav Prokeš

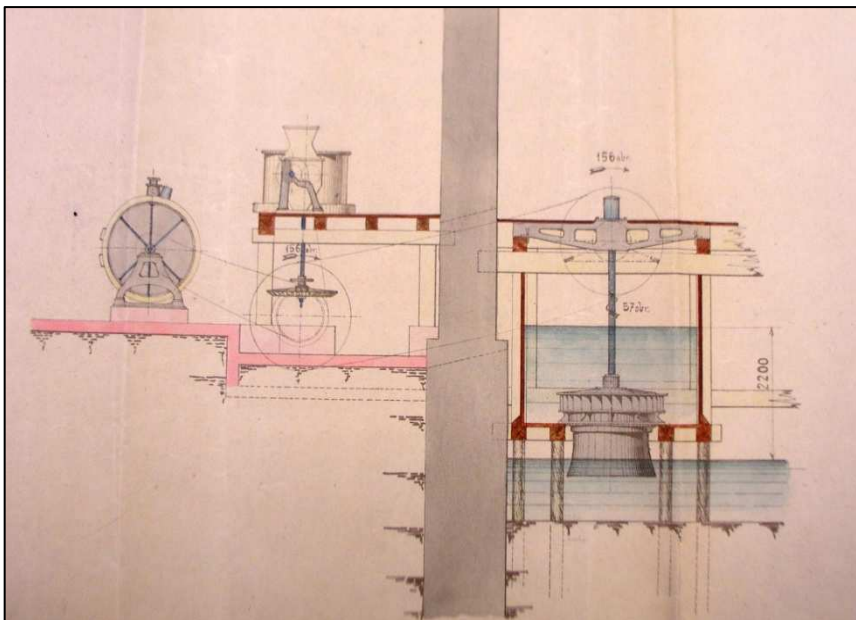

Plánek přestavby Prokešova mlýna z roku 1901.Reprofota z archivních materiálů uložených SOA Pardubice provedl J.Půlpán.

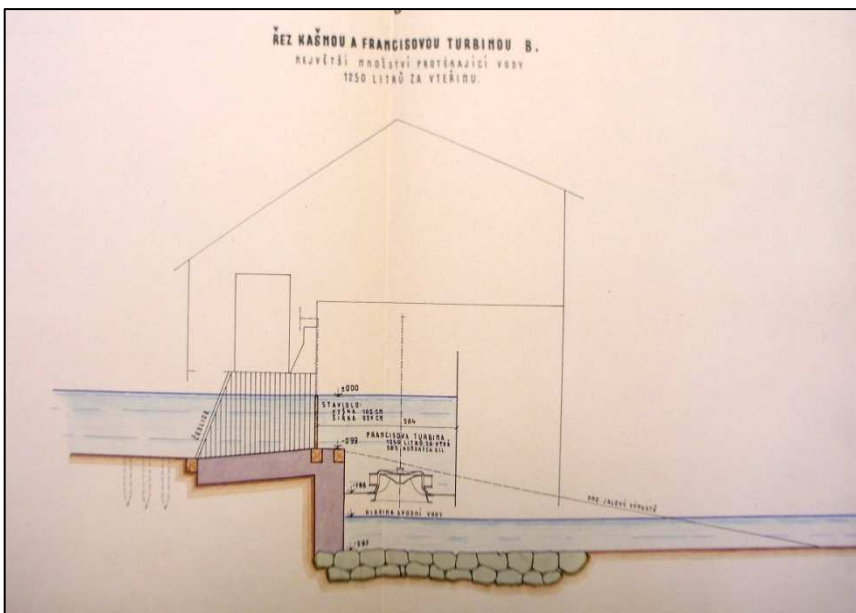

Část mlýnského složení v Prokešově mlýně na počátku 20.stol.

Přeměna vodního kola na turbinu a elektrárnu v roce 1934.

Letecký snímek prostoru, kde stával Prokešův mlýn ve Žďánicích.

Malá vodní elektrárna na kanálu ve Starých Žďánicích. Foto J.Půlpán.

Detail části zařízení elektrárny. Foto J.Půlpán.

Před hlavními stavidly Prokešova mlýna na levém břehu se nacházelo stavidlo k napájení luk a asi o 100 m dále po vodě bylo rovněž na levém břehu Opatovického kanálu v km 9,740 zřízeno stavidlo pro výtok vody do nedalekého lihovaru. Voda do tohoto panského objektu byla dopravována dřevěnými rourami uloženými v zemi.

Prokešův mlýn ze všech mlýnů na kanálu skončil nejhůře. Ve druhé polovině 20.stol. byl totálně zlikvidován, skončil podobně jako opatovický klášter, i když to v tomto případě nebylo ohněm, ale lidskou nenávistí a cílevědomou likvidací těchto vesnických objektů.

Krátko po revoluci v roce 1989 část mlýnských pozemků zakoupil pan Pop, který zde vystavěl menší objekt, ale zejména malou vodní elektrárnu, kterou v současné době provozuje pan Libor Malý.

Historický původ obce Dolany u Pardubic

V místech, kde se nyní nachází katastr obce Dolan se v předhistorických dobách rozkládala „veliká bahna“, do nichž přecházel jižní okraj bohदानeckého úvalu. Tyto mokřiny se táhly přes území dnešních Opatovic n. L., Pohřebačky, Libišan, Ždánic a Dolan až k Bohdanči.

Původ Dolan je velmi starý. Na jejich místě stávala prehistorická osada, což dosvědčil i hromadný nález bronzových náramků. Vznik osady se datuje někdy kolen roku 1073 i když první písemná zmínka o Dolanech pochází z roku 1228, kdy je daroval vladyka Mikuš klášteru Opatovickému výměnou za jinou vesnici na Litoměřicku. Po zpusťování kláštera r. 1421 byly Dolany spolu s ostatními vesnicemi samovolně zabrány Divišem Bořkem z Miletínka, kterému tento zábor potvrdil v r. 1436 císař Zikmund, a to za věrné služby, které mu Bořek prokázal.

Dalšími významnými držiteli Dolan byla knížata Münsterberská. Knížata značně zadlužená dávala mnohé vesnice do zástavy. Tak Dolany spolu s Rohoznicí a Křičením měl v zástavě Mikuláš z Chrastu. Od jeho dědiců vykoupil Dolany pan z Pernštejna a v roce 1560 převzala Pardubické panství od zadlužených Pernštejnů královská komora. Podle urbáře (soupisu půdy a poddanských povinností) z roku 1588 náležely Dolany k rychtě Ždánické. Měly 21 osedlých, kteří museli 101 den robotovat o žních a trhat konopí na 9 záhonech. V dobách třicetileté války bylo ze 21 stavení zničeno 11.

O dalších osudech obce nejsou podrobnější zprávy. Pardubickému panství Dolany náležely až do roku 1848, ve kterém Josefínské reformy přinesly zrušení poddanského svazku a novou organizaci obcí, která již měla zajistit právo svobodné volby zástupců, právo rozhodovat o přijetí nových členů obce atd.

Obec Dolany se nachází přibližně 11 kilometrů od Pardubic. Na jih od Dolan se nachází přírodní rezervace. První písemná zmínka o obci pochází z roku 1073, kdy obec patřila k majetku opatovického kláštera. Dominantou obce je novorománský kostel sv. Vojtěcha, kaple sv.

Floriána z 18. století, památník padlých v 1. světové válce a hřbitovní kaplička se zvonící.

Opatovický kanál dolanským katastrem protéká po jeho východní části. V tomto úseku se na kanálu nacházejí pouze dva silniční mosty místní komunikace. Před opuštěním katastru Dolan, zde kanál tvoří neobvyklý oblouk, v jehož levém rameni se nachází dva menší rybníky.

Rybníky na kanálu mezi Dolany a Bohdančí. Foto mat.2008.

Historie města Lázně Bohdaneč

První písemná zmínka o Bohdanči je z roku 1343. Zaznamenává spor mezi občanem Křížem a bohdanečským farářem, který vyvrcholil rvačkou, při níž byla rozbita oltářní deska. Je však pravděpodobné, že osada vznikla mnohem dříve a jméno Bohdaneč vzniklo podle odborné literatury z osobního jména Bohdan. Ve čtrnáctém století patřil Bohdaneč pánům z Cimburka, 8. ledna 1491 panství za 33 tisíce kop grošů českých koupil Vilém z Pernštejna. Jeho vláda znamenala pro Bohdaneč dobu největšího rozkvětu. Obci byla udělena různá významná privilegia, rozkvetl obchod a řemeslná výroba. Nejvýznamnějším počinem pana Viléma bylo založení rybníčního hospodářství, jehož byl Bohdaneč střediskem. Dodnes je z tohoto hospodářství zachováno a nadále udržováno 44 rybníků. Na konci 19. století přineslo významnou změnu do života městečka založení slatinných lázní Janem Veselým, nájemcem rybníčního hospodářství. Zkušební provoz byl zahájen roku 1897, v prvním roce využilo služeb lázní 70 pacientů. V roce 1908 byla zavedena mezi obcemi Bohdaneč a

Pardubice první česká pravidelná veřejná autobusová linka, na které jezdil autobus Laurin&Klement, který byl majetkem zakladatele lázní Jana Veselého. Bohdanečským občanům pak lázně poskytovaly možnost zaměstnání a využívaly práce místních řemeslníků. V té době také došlo k rozšíření lázní a zvýšila se jejich popularita. Dnes lázně nabízejí slatinou léčbu, elektroléčbu, vodoléčbu, tělocvik, masáže a inhalace. Za kalendářní rok se v nich vystřídá na 7000 pacientů.

Statut lázeňského města získal Bohdaneč v roce 1963. Městem se stal v roce 1971. Oficiální změna názvu na Lázně Bohdaneč byla přiznána městu 1. března roku 1980.

Znak města Znak města vnikl - podle pověsti - když se vojákům z Bohdanče při účasti v tažení do Itálie ve vojsku knížete Vladislava II. podařilo jako prvním překonat milánské hradby a za svou statečnost obdrželi znak. Je půlený, v jedné polovici se zlatým žebříkem v černém poli, ve druhé s červenobílou šachovnicí představující údajně hradbu. Skutečnost je však jiná. Pardubické panství i Bohdaneč vlastnili v patnáctém století páni z Miletínka, kteří měli ve znaku šachovnici, žebřík pak Zub z Landštejna, kterému Bohdaneč krátkou dobu náležel. Anděl symbolizuje lásku, orel sílu, koruna moc.

Opatovický kanál po opuštění dolanského katastru vtéká do katastru města Lázně Bohdaneč. Zde se a trvale uhýbá směrem jihozápadním prakticky až zpět do vtoku s řekou Labe.

Po vtoku do tohoto katastru se na jeho pravém břehu nacházejí v km 13,440 – 14,420 celkem tři výpustě pro zavlažování družstevních luk na Zástavě.

O kousek dál po vodě se nachází s dnešního pohledu rovněž na pravém břehu v km 14,880 výpustné stavidlo pro napájení rybníka Bohdanče, Matky a Starého Nadýmače. Toto stavidlo v posledních letech velice pozlobilo správce kanálu – s.p. Povodí Labe, závod Pardubice, protože v těchto místech hrozilo protržení hráze kanálu, viz následující obrázky.

Stavidlo v pravém břehu kanálu pro napouštění bohदानeckých rybníků.¹⁹

Autor fotografie neuvádí stáří obrázku, předpokládám, že zobrazené stavidlo již určitou rekonstrukcí v minulosti prošlo a jeho zobrazený stav může pocházet asi ze 60.let 20.stol.

V roce 2007 při prohlídce tohoto stavidla jsme však našli terén v jeho blízkosti zabezpečený v délce asi 20 metrů ocelovými larsenami

---

¹⁹ Foto bylo převzato z publikace V.Lemberka a P.Vorla: Opatovický kanál, technický a přírodní klenot Pardubicka. Vydal Okresní úřad Pardubice v r. 1999.

zatlučenými hluboko v zemi. Zde v těchto místech kanál protéká nad úrovní terénu.

Pohled na zabezpečenou hráz se stavidlem v roce 2007.

Pohled na nově vybudovanou výpust. Foto J.Půlpán, květen 2008.

Nutno ještě poznamenat, že před tímto stavidlem, asi 100 m zpět proti vodě, se nachází přes kanál most lesní cesty a mezi tímto mostem a zmiňovaným stavidlem podtéká pod kanálem akvaduktem meliorační odpad od severu od Dolan.

V dalším úseku po vodě směrem k bohदानeckým mlýnům od km 15,1 až po km 16,36 se nacházejí tři výpustná stavidla pro Zábranské rybníky a rybník Broumar, všechny na pravém břehu kanálu.

Samotné mlýny se potom nacházejí v km cca 16,735 a to přesně proti sobě, ale každý na jiném břehu a mají společná stavidla. Levobřežní mlýn patří naposledy rodině Štěpanovské a pravobřežní rodině Novákové.

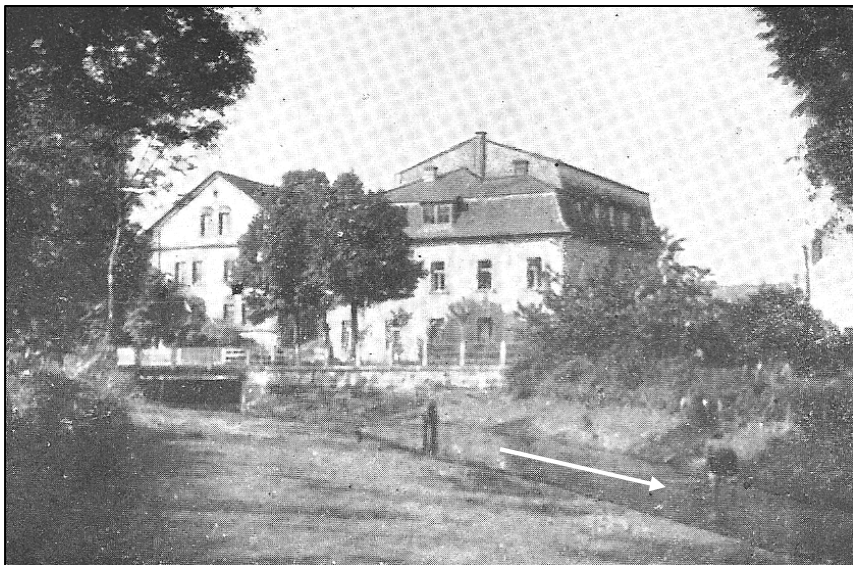
Letecký snímek bohदानeckých mlýnů převzatý z internetu z webu Seznam Mapy CZ. Modrý rámeček je mlýn Novákův a rudý je mlýn Štěpanovských.

Mlýny v Bohdanči J.Štěpanovského č.p.146 a J.Nováka č.p.147 v km-16.735

Oba mlýny byly údajně zřízeny současně s kanálem a to prvý na levém břehu a druhý na pravém břehu. Dle Doležala měl každý z nich 2 složení o 2 kolech a 2 stavidla 0.995 m šířky, s hloubkou vody nad prahem 0.922m a táhla se stavidla 0.318 m vysoko. Podle toho protékalo každým stavidlem množství 0.472 m³/vt., tedy celkem 1.888 m³/vt. Mezi oběma mlýny bylo jalové stavidlo. Normace byla provedena

výměrem okr.hejtmanství z 10.7.1886 a zjištěno, že každý mlýn používal množství vody 1.63 m³/vt. při H=1.43

V r.1921 byla povolena výměrem okr.správy politické v Pardubicích z 9.5.1921 záměna vodních kol za turbínu Francisovu a to pro každý mlýn s hltností 1.480 lt/vt. při H=1.433m. Také na těchto mlýnech voda kanálem pouze protéká a ničeho se z ní v kanálu neztrácí.

Bohdanečské mlýny, foto z r. 1996.

Od dob vybudování Opatovického kanálu stojí na jeho březích dva bohdanečské mlýny – Přední a Zadní. Několikrát vyhořely a byly opět rekonstruovány, čímž zcela ztratily svou historickou hodnotu. Bývaly majetkem obce, která je pronajímala, od konce osmnáctého století přešly do soukromých rukou. Současná budova **sádek** – haltýřů pochází z roku 1786. Restaurována byla v roce 1993, původní architektura zůstala zachována

V několika archiváliích jsme se dopátrali, že např. v roce 1563 byli majiteli mlýnů Pilař a Rindl¹⁶

V dalších písemnostech se uvádí, že v roce 1850 byly majiteli Bohdanečských mlýnů Jan a Anna Pauerovy, na druhém mlýnu Marie Dušková. V roce 1911 byl majitelem mlýna Pavel Rinda. V roce 1914 oba mlýny město prodalo do soukromých rukou a všechny následující mlynáře zavázalo čištěním kanálu až od Dolanského mostu po sádky,

¹⁶ Uvádí ve svém místopisu Pardubicko-Hlilcko a Přeloučsko F.K.Rosůlek.

včetně udržování břehů. Kdy však město Bohdaneč, a od koho mlýny získalo, se nám nepodařilo zjistit.

Bohdanečské mlýny na počátku 3. tisíciletí. Foto Chudý.

Detail výtoku z Bohdanečských mlýnů, uprostřed jalové stavidlo. Foto Chudý 2003.

Opatovický kanál po opuštění bohदानeckých mlýnů zakrátko podtéká pod silnicí č.36 a pokračuje dále k jihozápadu, až ke km 17,515. Dříve, než k tomuto místu doteče, má ve svém levém břehu od

Akvadukt Černské outraty pod silnicí a kanálem za Lázněmi Bohdaneč v km.17,515.

Foto J.Chudý 2003.

Odlehčovací stavidlo z kanálu za nímž voda padá do Černské outraty. Foto Půlpán 2008. km 17,130 – 17,300 celkem pět stavidlových výpustí pro napájení bohदानeckých sádek.

Za dob Viléma z Pernštejna v km 17,515 délka kanálu končila a jeho koryto prudce uhnulo k jihu směrem k obci Černá u Bohdanče a

dále do Labe. Před Černou se spojilo s původním korytem Rajske strouhy. Toto řečiště dnes, resp. od jeho dalšího prodloužení k západu, nazýváme Černskou outratou.

V km 17,515 se nachází akvadukt, kdy pod kanálem dnes podtéká původní řečiště Opatovického kanálu směrem k jihu do obce Černá. Dnes to je strouha odvádějící vodu z bohdonečských rybníků. Na tomto akvaduktu, nahoře, se nachází na levém břehu odlehčovací stavidlo, kterým se nechá odpouštět voda dolů do Černské outraty.

O obci

V Polabské nížině, severozápadním směrem od Pardubic leží obec Černá u Bohdanče. Svůj název získala víska patrně podle rázu okolní krajiny, kdy v době počátků osídlování rostly v okolí husté, převážně bukové lesy. Nejstarší zmínky o Černé jsou ze 14. stol. V té době byla ves majetkem Albrechta z Cimburka, který ji v r. 1377 prodal Opatovickému klášteru. Po zrušení kláštera připadla obec do majetku Diviše Bořka z Miletínka, později knížat Minsterberských. V r.

1488 získal Černou do zástavy pan Václav Žehušický z Nestajova a Žehušic, který své dědictví a právo k dědinám Opatovického kláštera, prodal Vilémovi z Pernštejna za 3 000 zlatých uherských. Roku 1560 prodali Pernštejnové obec spolu s ostatním panstvím Maxmiliánovi. Po letech připadla Černá bohdonečskému úřadu, dle

panského urbáře měla k roku 1588 evidováno 10 obytných čísel. Poprvé byla obec registrována jako samostatně hospodařící v r. 1794. Rokem 1960 byla přičleněna k nedaleké obci Rybitví a po 30-ti letech se stala opět oficiálně samostatnou. V Černé jsou vysázeny lípy na počest významných osobností, protéká jí Rajska struha, vlévající se do Labe. Dominantou u strouhy je mlýn pana Cepla ze 17. stol., čp.32. Současným majitelem je rodina Zářeckých.

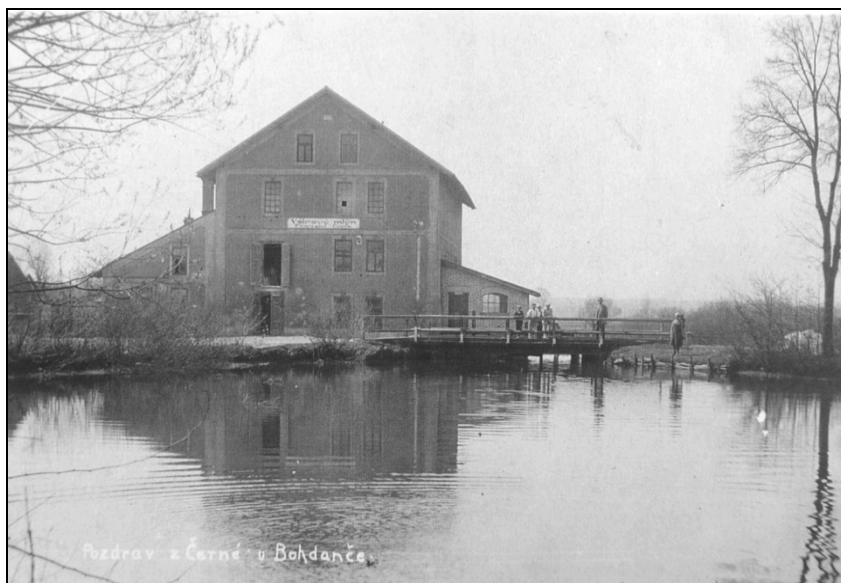
Mlýn F.Cepla čp.32 v Černé u Bohdanče.

Mlýn tento neleží přímo na Opatovickém kanálu, nýbrž na tzv. Černské stoce, jež shromažďuje své vody z povodí severně a severovýchodně rybníka Bohdanečského, přijímá z tohoto rybníka vodu přebytečnou a v km 17.515 podchází Opatovický kanál propustí 3,50 m širokou a 1,20 m vysokou. Nad touto propustí je v levém břehu kanálu odlehčovací stavidlo, jímž se přebytečná voda z kanálu svádí do Černské stoky. Ve starých listinách však není nikde zmínky o tom, že mlýn v Černé by měl nárok na přípouštění vody tímto odlehčovacím stavidlem a proto dostává jen tu vodu, kterou velkostatek tudy jako přebytečnou vypouští anebo která odchází do Černské stoky jako odpad ze sádek.

Podle výměru okr. úřadu v Pardubicích z 5.6.1931 byla pro mlýn schválena turbina s hlností 700 lt./vt. při $H=2,70$ m.

Ceplův mlýn před požárem v r.1901.

Ceplův mlýn po 1.světové válce.

Zaměstnanci Ceplova mlýna ve 30.letech 20.stol.

Mlynář František Cepl se svoji manželkou.

Jejich syn, mlynář Čeněk Cepl (*1903) se svoji manželkou a vnukem Tomášem Ceplem (*1931).

Tomáš Cepl měl později dvě dcery a jedna z nich zdělila mlýn a provdala se za pana Zářeckého. Oba tito manželé mají současný mlýn v držení. Mlýn v 50.letech obhospodařovalo místní JZD, které zde mělo sklad-sýpku na obilí. Mlýn je zcela zachovalý a udržovaný.

Transmise s kovovými a dřevěnými řemenicemi umístěnými v nejvyšším patře mlýna.

Překřížením řemenu se docílilo opačného směru otáček.

Mlecí kameny.

Dopravní zařízení pro melivo a produkty.

Hřidel s řemenicí na mlecí kameny.

Ceplův mlýn v současnosti.

Pohled na mlýn proti vodě.

Nátok Černské outraty či Rajske strouhy na turbínu Ceplova mlýna.¹⁷

Letecký snímek Ceplova mlýna. Obrázek převzat z internetu: <http://www.mapy.cz/>

¹⁷ Všechny fotoreprodukce a další obrázky na straně 67-74 zhotovil Josef Půlpán v r. 2008.

Neratov

Nejstarší dějiny obce jsou spojeny s benediktinským klášteřem v Opatovicích. Neratov se nachází 2 kilometry od Lázní Bohdaneč. Územím protéká Opatovický kanál.

Přelovice

Přelovice se nachází 5 kilometrů severovýchodně od Přelouče v nadmořské výšce 220 metrů. První zpráva o vsi pochází z roku 1366. Náležela opatovickému klášteřu, Diviši Bořkovi z Miletínka, králi Jiřímu z Poděbrad a Vilému z Pernštejna. V dnešní době zde žije 190 obyvatel.

Z historie Živanic

Živanice jsou osadou prastarou. Již roku 1226 se o nich zmiňuje list klášteřa Doksanského, že byly Živanice založeny pravděpodobně roku 1145. Obec ve své historii patřila různým pánům. Z dochovaných zápisů lze jmenovat: Jindřich Zdík – biskup Olomoucký (1361), opat Opatovický Neplach, Diviš Bořek z Miletína (1436), kníže Minsternberské Jindřich (1488), Václav Žehušický z Nestájova (1491), Vilém z Perštejna. V obci je filiální kostel Zvěstování blahoslavené Panny Marie, který se uvádí v roce 1350 jako kostel farní. Fara, patřící ke kostelu, byla v husitských válkách zbavena duchovního správce a v r. 1567 zanikla. Od r. 1650 patří kostel jako filiální k Bohdanči.

Název obce Živanice vznikl pravděpodobně ze starého osobního jména Živaň, utvořeného z kořene Živ. (názor profesora brněnské university p. Trávníčka).

V r. 1588 měly Živanice 25 lidí usedlých. K rychtě Živanické náležely Živanice, Přelovice, Bukovka, Habříňka, Bělá, Vyšehněvice a Neratov. V Živanicích je od r. 1620 zmiňován vodní mlýn, v r. 1909 byla

založena továrna na pískové cihly, první tohoto druhu v kraji. Denně se zde vyrábělo až 15.000 ks. Dnes již továrna neexistuje.

Od r. 1620 sužovala pardubický kraj švédská vojska. V létě r. 1645 se v Živanicích rozložila velká posádka Švédská, na jejíž přítomnost velice doplácel zdejší lid. V r. 1775 se občan Chvojka zúčastnil vzpoury sedláků v Chlumci. Byl za to odsouzen na 8 let žaláře. V r. 1792 vznikl v obci požár, při němž lehlo popelem 9 stavení. Při tomto požáru shořely i staré obecní zápisy. V r. 1836 byla dokončena silnice z Kutné hory do Hradce Králové. V říjnu 1866 projížděl obcí císař František Josef.

Od místa odbočení Opatovického kanálu do Černské outraty, tento pokračuje dále k jihozápadu a v km 17,680 z něho stavidlovou výpustí dochází k napájení rybníků Nové Nadýmače. Postupujeme-li dále po vodě, tak po dalších několika stovek metrů, v km 18,005 je další levobřežní stavidlo jako pozůstatek pro napájení dalších, dnes již neexistujících rybníků. Dnes toto stavidlo napájí tzv. Živanickou outratu, která prochází obcí Živanice a sloužila k napájení i odvádění vod ze zaniklých rybníků. Na konci obce Živanice byl na této stoce vystavěn mlýn.

Mlýn J.Petra č.45 v Živanicích.

Také tento mlýn neleží přímo na Opatovickém kanálu, avšak může používat vodu, kterou velkostatek vypouští odlehčovacím stavidlem z kanálu Živanickou outratou v km 18.005 a již v dřívějších dobách se používalo k napájení nyní již zrušených rybníků Dědka, Novinska a Živanického.

Dle Doležala byl mlýn tento původně o dvou složeních se 2 koly korečnicemi, na něž se táhlo při šířce žlabu 1.304 m vody 0.263 m vysoko. V r.1875 povolil velkostatek mlynáři 3 složení s podmínkou, že nesmí více vody bráti než dosud pro 2 složení užíval.

Výměrem z 1.2.1904 povoleno postavit 1 Francisovu turbínu místo 3 kol. Povolení to bylo potvrzeno výnosem místodržitelstvím z 5.6.1905 za podmínky, že na dosavadním stavu zařízení odběru ničeho měněno býti nemá. Na základě rozhodnutí kraj. úřadu byl vrchnostenským úřadem v Pardubicích ze dne 10.9.1935 stanoveno, že velkostatek může stavidlem z kanálu táhnouti při malé vodě 145 m/m a při velké vodě 193 m/m. Uvedená tažení odpovídají při znázorněných rozměrech množství vody 226 lt/vt. resp. 306 lt./vt.

Určitý nárok na vodu však mlynáři nepřísluší a dostává jen tu vodu, kterou velkostatek jako přebytečnou Živanickou outratou beze škody dolních vodních děl na kanálu vypouští. Tvrzení mlynáře v Živanicích, jako by byla výpustná trouba outraty dnes o 12 cm užší než dříve bývala není správné, neboť podle Doležala měla v r. 1796 0.422 m šířky a

0.605 m výšky a dnešní rozměry při vtoku činí 0.50 m šířky a 0.59 m výšky. nožství vody, jež stavidlem protéká činí při hladině vody 1.47 m nad prahem a při dnešní šířce stavidlového otvoru 0.50m činí 0.306 m³/vt. a při šířce udávané Doležalem t.t. 0.422 m bylo by množství vody 0.258 m³/vt.

Petrův mlýn v roce 1903.

Zaměstnanci Petrova mlýna.

Mlynář Jan Petr

Zděnek Petr – *1924 syn

Mlým nyní vlastní vnuk Zděnek Petr – *1950. Petrovi koupili mlýn od manželů Hlásných.

Jedeno z mnoha strojních mlýnských zařízení, která se nacházejí ve mlýně.

Další mlýnský stroj – mlecí stolice.

Vyústění násypky pod stropem v přízemí.

Původní trámoví se dochovalo.

Živanická outrata těsně před mlýnem po provedené úpravě.

Mlýnský kámen slouží jako dekorace na mlýnské zahradě.

Detail kamene, z kterého je poznán výrobce – firma J.Hübner & K.Opitz.

Současný objekt Petrova mlýna, který byl rekonstruován a je trvale obydlen.
Reprofota a obrázky na str. 77-82 v červnu 2008 zhotovil Josef Půlpán.

Letecký snímek Petrova mlýna převzatý z internetu.
Od místa odbočení Živanické outraty pokračuje Opatovický kanál

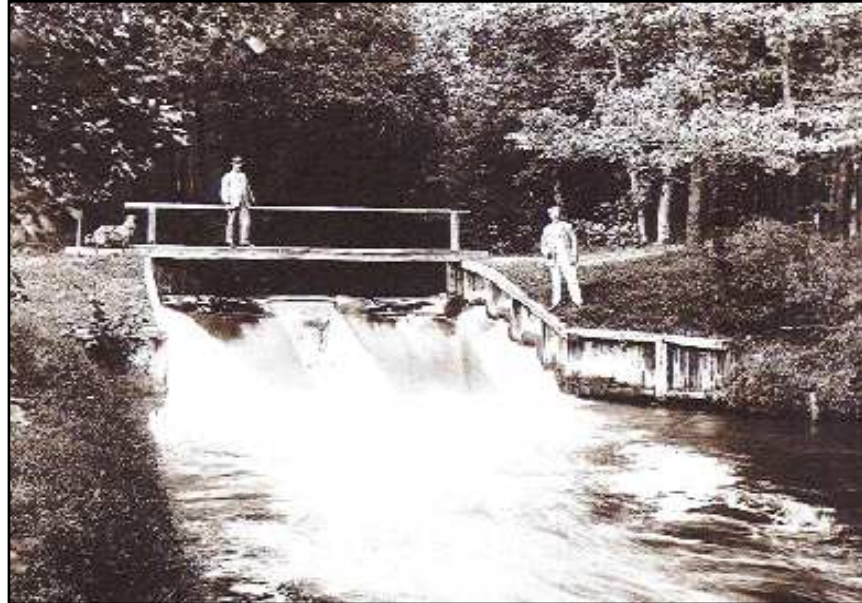

dále k západu do katastru obce Přelovice. Na této cestě podtéká dva mosty polních cest a dále v km 19,60 a v km 20,05 z levobřežních stavidel je zhotoven výtok pro závlahu družstevních luk v Bříství. V km 21,00 kanál podtéká akvaduktem meliorační odpad, který pokračuje dále k jihu.

Akvadukt melioračního odpadu s kanálem u obce Přelovice. Foto Půlpán.

Další cesta kanálu až po Výrovský jez tvoří písmeno „U“ a kanál zde dvakrát podchází pod silnici č. 36 až k jezu. Výrovský jez zde vzdouvá vodu pro napájení rybníků.

Černý Nadýmač - je napájen z Opatovického kanálu (dále OK). Od jezu na OK, který se nachází mezi Výrovem a odbočkou silnic na Vlčí Habřinu a Přelovice v km 25,170 je vzdutá voda vedena přivaděčem (tzv. stará Halda) délky cca 1,8km až k rybníku. Na lesních cestách jsou přes příkop udělány přechody pro pěší. Rybník Černý Nadýmač má rozlohu asi 8ha a nachází se v lese. Jméno dostal podle tmavě zbarvené vody. Je to rybolovný rybník po obvodu zarostlý rákosem - hnízdištěm vodních ptáků. Hráz rybníka je široká, sypaná z písčného materiálu. Nemá těsnění, neboť průsakové vody a odpadní vody jsou uměle rozvedeny po celém lesním komplexu až k Žernovským lukám, kterými protéká tzv. Sopřečský potok od Sopřečského rybníka. Tím i v době velkého sucha netrpí les ani lesní zvěř nedostatkem vody.

Výrovský splav z konce 19.stol. (Foto převzato jako na str.60).

Výrovský jez – foto Půlpán 2008.

Detail jezu se stavidlem. Foto Půlpán 2008.

Detail jezu s odbočným stavidlem. Foto Půlpán 2008.

Historie Obce

Obec Břehy je druhou největší obcí Přeloučska. Leží 2 km od města Přelouče a 8km od Lázní Bohdaneč v nadmořské výšce 211m. Od okresního města Pardubic ji dělí 18km a od krajského Hradce Králové 27km. V obci žije přes 900 obyvatel a její katastr má rozlohu 1136ha. Břehy jsou známy již z XI. století, kdy spolu s Přeloučí náležely ke klášteru opatovickému. Později se dostaly pod panství pardubické prostřednictvím Diviše Bořka z Miletínka (r. 1436).

Za vlády Viléma z Pernštýna byl také zřízen Opatovický kanál 26km dlouhý a 12m široký (viz okolí), a dále bylo založeno 235 rybníků.

Dva z nich se nacházejí v blízkosti obce a to rybník Sopřečský a Černý Nadýmač.

Sopřečský rybník - od restaurace Cikánka vede cesta dlouhá necelé 3km. Hráz rybníka je asi 650m dlouhá, široká 5m se vzrostlými mohutnými stromy. Vodní plocha je mezi 80ha, okraje jsou zarostlé rákosem. Rybník je napájen dvěma vodotečemi s prameny u obce Vyšehněvice. Od Sopřeče je další přívod vody. Odpadní vody jsou vedeny otevřeným příkopem, zpevněnými příkopovými žlaby. Protéká prostředkem Žernovských luk. Z něho byly tyto louky zavlažovány. Podchází silnici III. třídy Břehy-Sopřeč-Chlumec n/C. U obce Semín podtéká v akvaduktu OK a je vyústěn do Labe. Na podzim je rybník vypouštěn a slovořány ryby

Opatovický kanál - Opatovický kanál byl vybudován za vlády Viléma z Perštyňa. Původní délka byla 26 km a šířka 12m. Bylo na něm postaveno 32 mlýnů. Z tohoto počtu je dodnes jeden i v obci Břehy a je v něm v provozu i vodní elektrárna. Opatovický kanál je kulturní památkou a dodnes zásobuje vodou rybník Černý Nadýmač a rybník Buňkov. Křížení kanálu s jinými potoky bylo řešeno uměle konstruovanými akvadukty, z nichž se některé zachovaly dodnes.

Mlýn J.Macháčka ve Výrově č.32 km- 25.685

Mlýn byl vystavěn zároveň s kanálem. V r.1574 měl 3 složení. V r. 1777 měl 4 složení a pilu. Podle Doležala bylo pak u mlýna v r. 1796 5 složení s koly korečnický a pila. Voda mlýnem protéká a v celém množství zase do toku kanálu se vrací.

Výměrem okr. Hejtmanství z 8.12.1887 povolena mlynáři přestavba pily a to kromě jiných též s tou podmínkou, že právo velkostatku na vodu k hospodářským účelům dle výměru ze 26.10.1885 a ze 14.6.1887 zůstane nadále v plné platnosti a že mlynář zřízením pily nenabývá práv a nároků oproti velkostatku.

Původně měl mlýn nárok jen na tu vodu, kterou velkostatek pro své výše položené rybníční hospodářství z kanálu nespotořboval. Když však byly rybníky soustavy Sopřečské zrušeny, zmenšil se značně odběr vody velkostatku a mlynář postupně svůj mlýn zvětšoval. Teprve v r. 1885 žádal velkostatek o znovunapuštění rybníka Sopřeče a obnovu bývalého jezu a stavidlového náhonu. Tím se stalo, že bývalé přednostní právo velkostatku na vodu bylo podle výměru ze 26.10.1885 poněkud omezeno a to na množství 500 lt/vt. Při tom bylo stanoveno, že odběr tento může se díti teprve tehdy, když přes jez odtéká ke mlýnu ve Výrově nejméně 1.14 m³/vt. a klesá-li voda pod tuto mez, musí být stavidlo k Sopřeči přivíráno. Tento nejnižší stav vody (1,14 m³/vt.) byl

fixován výškou hladiny vodní nad korunou jezu 0.18 m. Přes to však bylo velkostatku povoleno odebírat vodu i při tomto nejnižším stavu a to nejdéle po dobu 24 hodin, když by násadě v Sopřečských rybnících hrozilo nebezpečí. Aby se docílilo odtoku 500 lt/vt. stavidlem do náhonu k Sopřeči, bylo určeno, že hladina vody nad jezem má být 0,24 m nad jeho korunou a stavidlo otevřeno na 32 cm.

Tím byl vymezen nárok mlynáře na množství 1.14 m³/vt., neboť i ve výměru okr. úřadu v Přelouči z 5.6.1923 jímž bylo povoleno mlynáři postavit na místo 6 vodních kol 2 Francisovy turbíny o hltnosti 1900 + 900 = 2800 lt/vt. při H=5,30 m bylo stanoveno, že mlynář nemůže si z povolené záměny turbin činit nároků na množství 2800 lt/vt. za stavů normálních neb nízkých a že pro případ vyvlastnění vodní síly pro účele regulační, nebo meliorační, nevzniká mu vyšší nárok, než jaký lze odvodit z dosavadního vodního práva tj. 1.14 m³/vt.

Poněvadž výměr okres. úřadu z 5.6.1923 byl rozhodnutím zemského úřadu ze dne 29.8.1936 zrušen a učiněna výhrada nového projednání oněch turbin resp. stanovení nového množství, musí pardubický velkostatek hájiti stanovisko, že nové množství nad 1.14 m³/vt. povolená, nemůže se státi právem primerním před dosud oprávněnými nároky velkostatku a tudíž že mlynář může takto zvětšeného množství používat jen tehdy, pokud rybníční hospodářství v Bohdanči nebude vody té pro své účely potřebovat.

Letecký snímek Výrovského (Břehžského) mlýna převzatého z internetu.

Výrovský mlýn na 19.stol. Foto – viz autiorství jako na str.60.

Výrovský mlýn vlevo, vpravo je mlynářova vila č.p.32.

Výtok kanálu z výrovského mlýnu v km 25,685.

Přítok kanálu k Výrovskému mlýnu s normou stěnou a vlevo s přepadem.

Přepadový kanál je ochranou mlýna před velkou vodou.

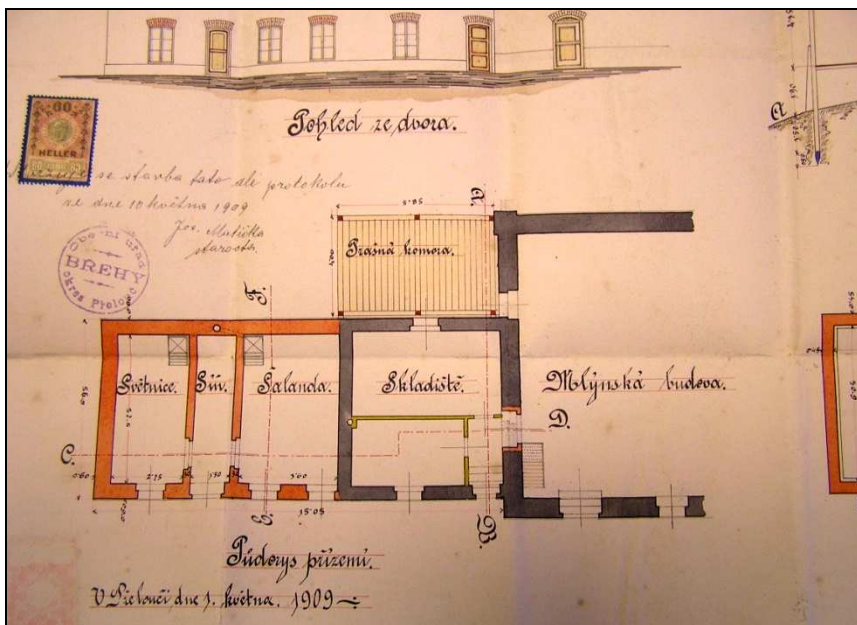
Přepadový kanál má značný spád a výškový rozdíl hladin zde činí cca 6 m.

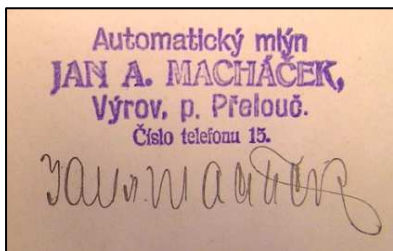
Vtok do mlýnu na turbíny, vpravo jalové stavidlo s přepadem.

Dřevěný žlab od jalového stavidla, spodní koryto obtéká mlýn.
Obrázky na str.89-92 zhotovil Josef Půlpán.

Plán na rekonstrukci výrovského mlýna z r. 1909.

V roce 1850 byl majitelem mlýna na Výrově Jan Macháček

Výrovský mlynář Jan Macháček.

Generátor na výrobu elektrické energie, vzadu otvor pro pohon řemenem.

Velký setrvačnick s řemenem na hřídeli poháněný turbinou.

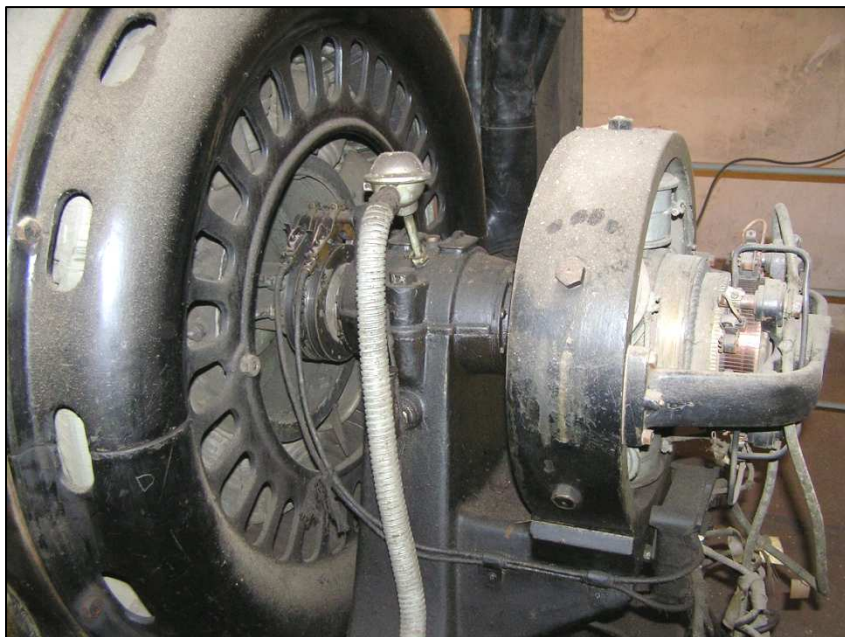

Detail štítku elektrického generátoru.

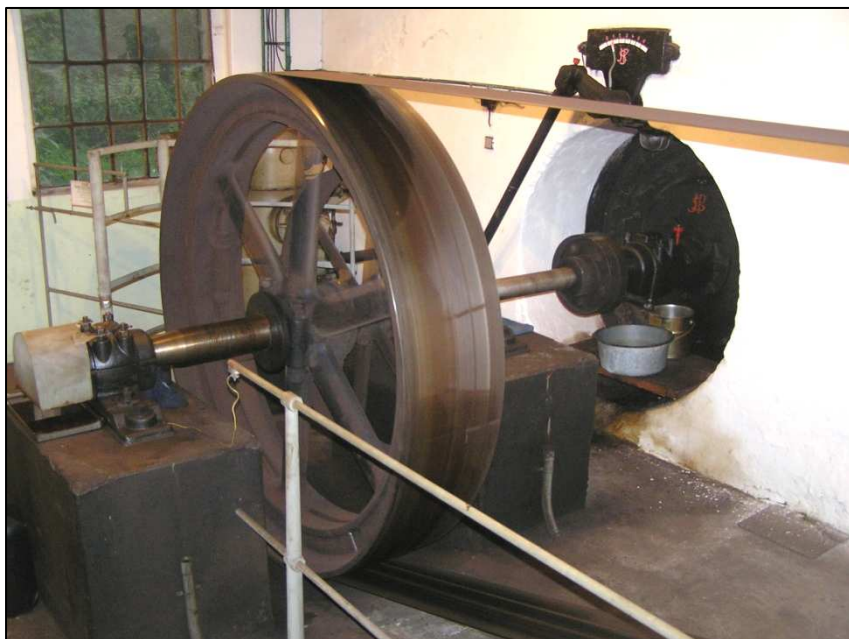

Indikovaný výkon elektrárny činí 12,4 kW.

Detail pohledu na elektrický generátor (dole i nahoře).

Obrovská setrvačnicková řemenice hnaná turbinou a pohánějící generátor.
Obrázky na str.93-97 poskytl Obecní úřad Břehy ze svého archivu.

První písemná zmínka o Výrovském mlýnu pochází z roku 1580, kdy Rudolf II. ve svém majestátu potvrzuje privilegia udělená císařem Maxmiliánem ve které je jmenován tento mlýn.¹⁸

Stáří toho mlýna máme doloženo, čímž se stal nejstarším doloženým mlýnem na kanálu. Od roku 1850 je doložen majitel mlynář Jan Macháček a po něm mlynář Laštovička. V roce 2008 mlýn zakoupil Obecní úřad ve Břehách a mlýn byl zapsán jako státní technická památka.

Opatovický kanál po opuštění výrovského mlýnu pokračuje dále k západu po severní části obce Břehy. V km 27,400 se do něho vlévá jako jediný přítok na celé délce kanálu, meliorační odpad, který přijímá vodu ze severních pozemků a lesů na katastru obce Břehy. Před tímto místem však ještě podtéká most místní polní cesty a dále most silnice do Sopleče. Zakrátko se již v katastru obce Semín kříží známým

---

¹⁸ Dějiny města Přelouče nad Labem.

Gruntovní kniha panství Pardubic, No 9, str.653 uložena v městském museu Pardubice.

akvaduktem, kdy pod kanálem podtéká otevřený odpad od Sopřečského rybníka zvaný „Mulda“. Před tímto akvaduktem se ještě v km 28,120 nachází v levém břehu stavidlo pro závlahu luk Roubená.

Jediný přítok Opatovického kanálu – meliorační odpad za Břehama v km 27,400,
Foto Jaromír Chudý Chudý 2003.

Semínský akvadukt

Na východním okraji obce Semín je unikátní aquadukt, kde dochází k mimoúrovňovému křížování v km 29,880 Opatovického kanálu a Sopřečského potoka zvaného Mulda.

Toto vodní dílo bylo při svém vzniku vybudováno ze dřeva a později z kamene. V současné době resp. v roce 2003 Státní podnik Povodí Labe provedl generální opravu této památky.

U akvaduktu je ještě navíc v levobřežní části zřízeno tzv. odlehčovací stavidlo, kterým přebytečná voda v kanálu odtéká schodišťovitým přepadem do pod ním tekoucím odpadem

Řečiště Opatovického kanálu nad sopřečským odpadem.

Kanál s podtékajícím odpadem – Muldou.

Odlehčovací stavidlo na semínském akvaduktu.

Detail schodišťového přeřadu. Obrázky na str.99 -100 zhotovil J.Půlpán.

Obec leží 5km severozápadně od Přelouče v nadmořské výšce 209m. Ves je poprvé doložena roku 1339, kdy ji držel Heřman ze Semína. První a poslední zpráva o tvrzi je z roku 1497, kdy tvrz i ves vlastnil Vilém z Pernštejna. Tvrziště již dnes připomíná jen mírné návrší. Koncem 16.století zde byla vybudována renesanční budova sloužící správě semínského panství, náležejícímu pardubickému komornímu panství.

Význam Semína vzrostl po roce 1691, kdy zde byl zřízen Pivovar. V té době došlo k přestavbě a rozšíření původní budovy v barokním stylu. Po zrušení pivovaru v roce 1855 bylo stavení změněno v obytnou budovu. Semín je rodiště významného českého architekta Josefa Gočára (nar.13.3.1880), jehož stavby můžeme vidět v Lázních Bohdaneč, v Hradci Králové i jinde. Dalším významným rodákem je archeolog Vincenc V. Chvojka. Impozantní pohled vytváří nad Semínem románský kostelík ze 13.století a dřevěná zvonice ze 16.století, která je kulturní památkou. Ve zvonici jsou umístěny dva starobylé zvony. Menší "Poledník" má rozměr asi 85x85 cm a byl ulit v roce 1542, větší zvon 100x100 cm je nazýván "Ježíš" nebo také "Jan", lidově "Hranáč" a byl odlit v roce 1606.

Mlýn rol.družstva č.33 v Semíně km- 31.575

Mlýn tento pochází rovněž z doby výstavby kanálu. Měl původně složení o 4 vodních kolech a pilu a původní oprávnění bylo vyčísleno množstvím 1300 lt/vt. při H=3.88m. Výměrem zemské správy polit. z 12.7.1922 bylo majiteli mlýna uděleno povolení k výměně kol za Francisovu turbínu o hltnosti 2200 lt/vt. při H=3.88m na dobu 60 let s podmínkou, že při event. výkupu vodního práva pro účely regulační či meliorační bude bráno v úvahu pouze množství 1.300 lt/vt. Později dohodou majitele mlýna s ředitelstvím pro stavbu vodních cest byla však tato míra starého oprávnění snížena z 1.300 lt/vt. na 1125 lt/vt.

Stavidlo v Semíně pro výtok z kanálu do Kladubského hřebčína.

Kanál v obci Semín protéká kolem mnoha domů a zahrad.

Semín se vyznačuje velkým množstvím různých lávek přes kanál.

Regulovaný kanál v obci Semín.

Vtok Opatovického kanálu do posledního mlýna v Semíně.

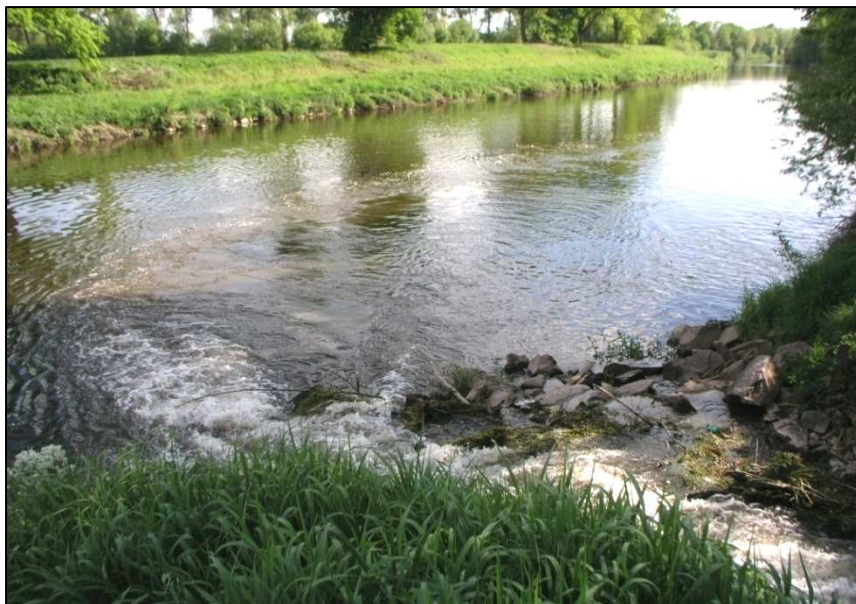
Semínský zdevastovaný nefunkční mlýn.

Výtok kanálu ze semínského mlýna.

Letecký snímek výrovského mlýna převzatý z internetu.

Soutok Opatovického kanálu s řekou Labe.

Opatovický kanál „padá“ do Labe.

Detail soutoku kanálu s Labem.

Kanál před soutokem je již jen jako potůček.
Obrázky na str.102-107 zhotovil Josef Půlpán v r. 2008.

Opatovický kanál po vstupu do obce Semín je v pravém břehu v km 30,660 opatřen výtokovým stavidlem, kterým je volným příkopem odváděna voda do Kladrub k závlaze luk kladrubského hřebčína.

Kanál protéká obcí Semínem a protíná mnoho soukromých pozemků a je na něm vybudováno hodně lávek než doteče k poslednímu semínskému mlýnu.

Budova mlýna má přístavek nad náhonem. Jedná se o zděný objekt. V objektu je umístěna Francisova turbína o hltnosti 2,2 m³/s a spádu 3,88 m, která je dlouhou dobu mimo provoz a voda protéká volně jalovou propustí. Zastřešení objektu je řešeno sedlovou střechou s krytinou z pálených tašek. Přístavek byl vystavěn pravděpodobně s objektem mlýna, tj. v roce 1922. Vzhledem k zanedbávané údržbě je stavebně technický stav zhoršený.

V roce 1850 byl majitelem mlýna v Semíně Jindřich a Anna Slavíkovi. Na počátku 20.stol. podle F.K.Rosůlka patřil mlýn c.k. dvornímu velkostatku v Kladrubech. Podle internetových zpráv byl mlýn v účetní hodnotě 488.000,-Kč 19.4.2004 vydražen. Výsledek dražby není znám.

Detail vtoku kanálu do Labe pod Semínem v km 32,690.. Zde má kanál průměrný průtok asi 0,12 m³, s⁻¹. Foto J.Chudý 2003.

Mlýny na Opatovickém kanále jsou příkladem malých selských mlýnů, pracujících jen pro nejbližší okolí, kde na počkání mleli mouku a šrot z vlastního přivezeného obilí. Zákazník – mleč, při této práci obvykle i pomáhal. Většina vodních kol všech mlýnů na kanále byla poháněna spodní vodou.

Stavba velké elektrárny v Opatovicích přinesla po roce 1960 postupný a cílený zánik mlýnů na Opatovickém kanále, fungujících tehdy obvykle i jako malé vodní elektrárny. Před druhou světovou válkou pracovaly v Opatovicích dva mlýny rodiny Morávkovy (čp.43 a 48), Prokešův mlýn čp.58 ve Starých Ždánicích, dva mlýny v Bohdanči (čp.146 J.Štěpánovského a čp.147 J.Nováka), mlýn F.Cepla čp.32 v Černé, mlýn J.Petra čp.45 v Živanicích, mlýn J.Macháčka čp.32 ve Břehách-Výrově a mlýn čp.33 v Semíně, provozovaný tamním Rolnickým družstvem. V současné době byl po majetkových restitucích obnoven alespoň částečně elektrárenský provoz tří z nich: ve Starých Ždánicích vodní elektrárna p.Popa, další v Bohdanči a ve Břehách-Výrově.

Částečně dochována zůstala i funkce napájení rybníků: dnes dodává Opatovický kanál vodu do rybníka Pohránovského, Bohdanečského, Předního a Zadního Zábranského, Nadýmače a Sopřečského, v případě potřeby i do rybníka Buňkova a do bohdanečských sádek

Dnes, pokud jde o mlýny, si můžeme zazpívat níže uvedenou píseň o ždánickém mlýnu, zanedlouho i o opatovickém a semínském, a o těch dalších snad nikoliv.

***„Na potoce za vesnicí stával mlýn,
dnes už je tam jenom halda rozvalin,
mlýn tam pěkně stával-vesele klapával,
dnes tam roste jenom blín...“***

V Zálu-žanech na po-to-ce stá-val mlýn, dnes už je tam je-nom halda roz-va - lín.

Když tam mlejnek stá-val, ve-se-le kla - pá-val, dnes tam ro-ste je-nom blín.

Opatovický kanál se stává postupně rájem vodní turistiky a je dnes hojně vyhledáván vodáckými oddíly pro svoji nenáročnost, klidnou vodu a romantiku pro začátečníky.

Lodě na kanálu v Bohdanci, kde je někdy začátek nebo konec sjezdu.

Sjezd gumovým člunem přes výrovský jez.

Ukončení jízdy po kanále v Semíně před hospodou u u silničního mostu.
Foto: http://foto.medatron.cz/foto.php?q=gallery/2006_05_opatovice/.

Použitá literatura:

1. Opatovický kanál v kraji Pardubickém, KNV Pardubice 1949.
2. Opatovický kanál stavebně – historický, technický a přírodní klenot Pardubicka, Mgr.Lemberk a PhDr P.Vorel CSc, 1999.
3. Z.Lochman, Opatovický kanál a jeho historicko-geografický vývoj Sborník čl.spol. zeměpisné, 1970.
4. O vodních stavbách na Pardubicku (Opatovický kanál) Vých.kraj 1942.
5. P.Vorel, Český rybníkář Kunát ml. z Dobřenic, Vých.sborník 1996.
6. J.Šiman, Opatovický kanál – odběr vody 1943.
7. V.Lemberk, Příroda na Pardubicku dříve a nyní, Východ. muzeum, Pardubice 1997.
8. M.Macková, Papírna v Opatovicích, Informační zpravodaj Klubu přátel 1985.
9. B.Matějček, Dějiny pardubického rybníkářství, Praha 1948.
10. E.Nohejlová, Příběhy kláštera opatovického, Praha 1925.
11. H.Nováková,J.Rydlo, Květena Opatovického kanálu Pardubice 1980.
12. K.Rosůlek, Pardubicko-Holicko-Přeloučsko, Pardubice 1903.
13. H.Stará, Rybníční hospodářství na panství Pardubickém 1961.
14. F.Šebek, Dějiny Pardubic I, 1990.
15. J.Weger, Rybníkářství a rybářství na panství Pardubickém, 1890.
16. K.Žebera, Mladopleistocénní vývoj labského toku, Sborník 1946.
17. Ing.Jan Miláček CSc, Historie umělých kanálů na Pardubicku, Zpravodaj Povodí Labe, 1999.
18. Zeman, Umělé kanály a náhony v Čechách, Techn.obzor č.12/1956.
19. J.Matěáško, II.Millennium Opatovic-I.Opatovická encyklopedie, 2001.
20. J.Matěáško, J.Chudý, Opatovické vodní mlýny, 2002.
21. Lochman – Švarc, Geomorfologie Bohdančské brány, 1965.
22. Ing.Jiří Poláček, Odborný posudek současného technického stavu jezu 1988.